

BAĞCILIKTA ÜRETİM HEDEFLERİ

Hasan ÇELİK¹ Birhan MARASALI² Gökhan SÖYLEMEZOĞLU²
Semih TANGOLAR³ Meral GÜNDÜZ⁴

ÖZET

Dünyanın bağcılık için en elverişli iklim kuşağı üzerinde yer alan ülkemiz, dünya'da 560.000 ha bağ alanı ile 4., 3.650.000 ton üzüm üretimi ile 5. sıradadır. Ülkemiz tarım alanlarının % 2'si, bağ-bahçe tarımı yapılan alanların ise % 16.3'ü bağlarla kaplıdır. Üzüm ve üzüm mamullerinin dışsatımından sağlanan gelir 1998 yılında 243.000.000 dolara ulaşmıştır. % 90'ı çekirdeksiz kuru üzüme ait olan bu değer, toplam dışsatım gelirinin yaklaşık % 1'ine karşılık gelmektedir.

Ülkemizin tüm tarım bölgelerinde ekonomik ölçülerde bağcılık yapılmakla birlikte, toplam bağ alanının % 28.5'ine, üzüm üretiminin ise % 45.6'sına sahip olan Ege Bölgesi'nde bağcılık, özellikle son 25 yılda çok önemli gelişmeler kaydetmiştir. Buna karşılık, bir yandan filoksera zararı, diğer yandan bakımsızlık ve yaşlanma nedeniyle eski bağların hızla elden çıktığı Ortakuzey, Ortagüney, Ortadoğu, Güneydoğu ve Kuzeydoğu tarım bölgelerinde, eski genişliğinde olmasa da bağcılığın modernize edilerek yeniden kalkındırılmasına yönelik destekleme uygulamaları, geliştirilerek ve yaygınlaştırılarak sürdürülmelidir. Böylece hem yöre çiftçisinin gelir düzeyi arttırılmış, hem de kıraç ve yamaç alanların da değerlendirilmesi ile toprak erozyonunun kontroluna katkıda bulunulmuş olacaktır.

Başta sözkonusu bölgeler olmak üzere, ülke bağcılığının bir bütün halinde kalkındırılması ve modernizasyonu için uygun çeşit ve anaçlara ait yeterli sayıda sertifikalı asma fidanı üretiminden başlayarak, modern bağ tesisi, telli terbiye sistemlerinin oluşturulması; budama, sulama, gübreleme, hastalık ve zararlılarla mücadele ve elde edilen ürünün değerlendirilmesi aşamalarında karşılaşılan sorunların çözümünde müstakil bir düzenlemeye ve destek programına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu amaçla, yasada öngörülen % 5'lik faiz oranının düşük olduğu gerekçesiyle, yürürlükte olduğu halde uygulanmayan 14.07.1970 tarih ve 1311 sayılı "Türkiye Bağcılığının Modernleştirilmesi ve Bağcılığımızın Kalkındırılması" hakkındaki yasanın, yukarıda belirtilen düzenleme ve destek programını kapsayacak şekilde ıslah edilerek yeniden yürürlüğe konulması, ülkemiz tarımı ve ekonomisi açısından son derece yararlı olacaktır.

---

1) Prof.Dr., A.Ü.Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, Ankara
2) Doç.Dr., A.Ü.Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, Ankara
3) Prof.Dr., Ç.Ü. Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, Adana
4) Zir.Yük.Müh., İhracatı Geliştirme ve Etüd Merkezi (İGEME), Ankara

1.TÜRKİYE BAĞCILIĞININ BUGÜNKÜ DURUMU

1.1. Dünya Bağcılığı İçindeki Yeri

Dünya üzerinde bağcılık için en elverişli iklim kuşağı, 34° - 49 ° kuzey ve güney enlemleri arasındadır. Bağcılığın her iki yarı kürede de yer alan birçok ülkede en önemli tarım kolları arasında sayılmasının başlıca nedeni, üzümün çok yönlü değerlendirme şansına (sofralık, şaraplık, kurutmalık ve meyve suyu olarak) sahip bir ürün olmasıdır. Bu özelliği üzümü dünyada en fazla üretilen meyve konumuna getirmiştir. 1999 yılı itibarıyla dünyada 7.396.479 ha alanda bağcılık yapılmakta olup, toplam yaş üzüm üretimi 58.119.555 tondur(Anonim 1999a).

1995 yılında gerçekleştirilen IV. Teknik Kongre'de sunulan 1993 değerleriyle karşılaştırıldığında, son 6 yıl içerisinde dünya bağ alanlarında % 9.7'lik, üzüm üretiminde ise % 4.2'lik bir azalma meydana gelmiştir.

Dünya bağcılığında söz sahibi olan ülkeler yönünden bir değerlendirme yapmak gerekirse, Çizelge 1'den de görüldüğü gibi son 5 yıl içerisinde en hızlı ilerlemeyi ABD göstermiş ve bu ülkenin bağ alanı % 13.6 oranında artmıştır. Bu süreç içerisindeki en hızlı azalma ise % 3.6 ile Fransa'da meydana gelmiştir. Dünya ülkeleri arasında Türkiye'nin yeri, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla değişmiş ve alan yönünden 4., üretim yönünden ise 5. sırada yer almıştır.

Çizelge 1. Dünyada bağcılık yönünden ilk 10 ülkenin bağ alanı ve üzüm üretim değerleri (FAO 1999)

Ülkeler	Alan (ha)	Üretim (ton)
İspanya	1.150.000	4.818.100
İtalya	899.673	9.208.141
Fransa	880.000	6.800.000
Türkiye	560.000	3.650.000
ABD	350.000	5.948.000
İran	261.169	2.315.258
Romanya	260.000	1.399.535
Portekiz	252.000	550.000
Arjantin	205.000	2.021.000
Çin	182.600	2.439.030

1.2. Bağcılığın Tarımsal Yapı İçindeki Yeri

1.2.1. Tarım ürünleri içindeki yeri

D.İ.E. 'nün 1998 yılı değerlerine göre bahçe bitkilerinin tarım alanlarımız içerisinde kapladığı alan Çizelge 2'de gösterilmiştir. Buna göre toplam tarım alanımız 26.951.000 ha olup, bu alanın 3.313.000 ha'lık bir kısmını bahçe bitkileri kaplamaktadır. Bu verilere göre bahçe bitkilerinin toplam tarım alanı içerisindeki payı %12.3'dür. Bu da göstermektedir ki, ülkemiz bugünkü durumuyla bahçe bitkileri bakımından zengin ülkeler arasında sayılmaktadır. Bağcılığın ise toplam tarım alanları ve bahçe bitkileri içerisinde sırasıyla %2.0 ve % 16.3'lük bir paya sahip olduğu görülmektedir.

Çizelge 2. Bahçe bitkilerinin tarım alanları içindeki yeri (1000 ha)

Yıl	Tarla bitkileri		Sebze	Bağ	Meyve	Zeytin	Toplam		Bahçe Bit. Or. (%)
	Ekilen	Nadas					Genel	B.Bitkileri	
1998	18.748	4.890	783	541	1.389	600	26.951	3.313	12.29

1.2.2. Meyve üretimi içindeki yeri

D.İ.E.'nün 1998 yılı verilerine göre üzüm üretimi, toplam meyve üretiminin % 30.7'si gibi oldukça önemli bir bölümünü teşkil etmektedir (Çizelge 3). Bu değer, % 35.9 olan 1995 değerinden %4.7 daha düşüktür. Bu durum, bağ alanlarındaki ve üzüm üretimindeki azalmadan çok, üzüm dışındaki diğer meyve gruplarında meydana gelen üretim artışlarından kaynaklanmıştır.

Çizelge 3. Türkiye'de 1998 yılına ait meyve üretimi

Meyve Grubu	Üretim (ton)	Oran (%)
Üzüm	3.600.000	30.7
Yumuşak Çekirdekli	2.905.000	24.8
Turunçgiller	1.943.475	16.6
Sert Kabuklular	1.826.000	15.5
Taş Çekirdekli	1.459.600	12.4
TOPLAM	11.734.075	100.0

1.2.3. Bölgeler itibarıyla bağ alanı ve üzüm üretim değerleri

Bilindiği gibi ülkemiz dokuz tarım bölgesine ayrılmıştır. Bu dokuz tarım bölgesine ait bağ alanı ve üzüm üretim değerleri Çizelge 4'te verilmiştir.

Çizelge 4. 1998 yılında tarım bölgelerinin bağ alanı ve üzüm üretimi

Bölgeler	Alan (ha)	Oran (%)	Üretim (ton)	Oran (%)
Ortakuzey	44.743	8.3	167.761	4.7
Ege	154.196	28.5	1.640.446	45.6
Marmara	23.720	4.4	215.195	6.0
Akdeniz	108.823	20.1	530.632	14.7
Kuzeydoğu	1.899	0.4	14.446	0.4
Güneydoğu	70.260	12.9	368.527	10.2
Karadeniz	1.052	0.2	6.585	0.2
Ortadoğu	37.709	7.0	132.476	3.7
Ortagüney	98.598	18.2	523.932	14.5
TOPLAM	541.000	100.0	3.600.000	100.0

Gerek alan, gerekse üretim yönünden Ege bölgesi ilk sırada ve diğer bölgelerin büyük bir farkla önünde yer almaktadır. Bu bölgemiz, 1998 yılı verilerine göre ülkemiz bağ alanlarının %28.5'ine, üzüm üretiminin ise % 45.6'sına sahiptir. Özellikle son yıllarda modern bağcılık tekniği yönünden sağlanan gelişmelerin sonucu olarak bu bölgemizde dekara ortalama verim 1000 kg'ın üzerine çıkmış durumdadır. Alan yönünden %20.1, üretim yönünden % 14.7'lik bir pay ile Akdeniz bölgesi ikinci sırada yer almaktadır. Akdeniz bölgesini ise alan ve üretim yönünden sırasıyla %18.2 ve %14.5'lik değerlerle Ortagüney bölgesi izlemektedir. Bu üç bölgemiz, ülkemiz toplam bağ alanlarının % 66.8'ine, üzüm üretiminin ise %74.8'ine sahiptir (Çizelge 4).

1.3. Asma Gen Potansiyeli

Dünyada yetiştiriciliği yapılan üzüm çeşitlerinin çok büyük bir bölümü (yaklaşık olarak %90'ı), saf ve melez olarak *Vitis vinifera* L. asma türüne aittir. Bu türün gen merkezi ve ilk kez kültüre alındığı iklim kuşağında yer alan ülkemiz, milattan 5000-6000 yıl öncesine uzanan bağcılık ve şarapçılık kültürünün ürünü olarak çok zengin bir asma gen potansiyeline sahiptir.

1.3.1. "Milli Koleksiyon Bağı" tesis çalışmaları

Asma gen kaynaklarımızın açığa çıkarılması amacıyla 1965 yılında başlatılan "Milli Koleksiyon Bağı" çalışmaları kapsamında, 1606 adet kültür çeşidi ve formu, Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü'nde bu amaçla oluşturulan bağa aktarılmıştır. Ancak bu sayıya, bir çok çeşidin kökeninin çok eski olmasından ve sürekli eşeysiz çoğaltma sonucunda oluşan ve birbirini izleyen nesillere ait popülasyonlarda ortaya çıkan varyasyonlardan kaynaklanan farklı adlandırmalar da dahildir. Bu nedenle, asma gen kaynaklarımızın ismine doğruluğunun saptanması, önemli bir araştırma alanı oluşturmaktadır. Koleksiyonda ampelografik olarak 904 bireyin tanımlanması yapılmış olmakla birlikte, bu sayı ismine doğru çeşit sayısını tam anlamıyla yansıtmamaktadır. Bu durum, klasik veya modern ampelografik yöntemlerin tanımlamadaki yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.

Sorunun aşılabilmesinde moleküler markörlerin (genetik belirteç) kullanılması önem kazanmaktadır. Üzüm çeşitlerinin moleküler markörler kullanılarak genetik tanımlanmaları, ülkemizde çok yıllık bitkilerde moleküler biyolojiden yararlanma alanındaki öncü çalışmalardır (Ağaoğlu ve ark.1998; Polat ve ark.1998; Ağaoğlu ve Ergül 1999a, b).

1.3.2. Standart üzüm çeşitleri

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan kataloğa göre, tarım bölgelerimiz için 78 üzüm çeşidi standart olarak kabul edilmiştir (Anonim 1990). Benzer şekilde, bağ bölgelerimizi üzüm çeşitleri ile birlikte detaylı olarak değerlendiren Çelik ve ark.(1998), tarım bölgelerimizde yetiştirilen ve yetiştirilmesi önerilen yerli ve yabancı kökenli üzüm çeşitlerinin sayısını 80 olarak bildirmişlerdir. Bu çeşitlerin 52'si sofralık (2'si sofralık-şaraplık, 1'i sofralık-kurutmalık), 24'ü şaraplık (2'si şaraplık-kurutmalık, 1'i şaraplık-sofralık) ve 4'ü kurutmalık (2'si kurutmalık-sofralık) niteliktedir.

1.3.3.İslah çalışmaları

1.3.3.1.Klon seleksiyonu çalışmaları

Klon seleksiyonu ile, üzüm çeşitlerinin orijinal ekolojilerinde gösterdikleri performans farklılıklarından yararlanarak üstün nitelikli klonların seçilmesi amaçlanmaktadır. Ülkemizde klon seleksiyonu çalışmaları 1979 yılında ülkesel proje kapsamında geliştirilen standart bir yöntemle yürütülmektedir. Buna göre, araştırma kurum ve kuruluşlarında toplam 38 üzüm çeşidi (21 sofralık, 14 şaraplık, 3 kurutmalık) üzerinde yürütülmekte olan seleksiyon çalışmaları; 8'i sofralık, 7'si şaraplık, 2'si kurutmalık olmak üzere, toplam 17 üzüm çeşidinde (Sofralık: Beyaz Çavuş, Erenköy beyazı, Hafızali, Müşküle, Razakı, Bilecik İrikarası, Değirmendere siyahı, Hamburg Misketi; Şaraplık: Beylerce, Clairette, Semillon, Yapıncak, Gamay, Kalecik karası, Papaz karası; Kurutmalık: Sultani Çekirdeksiz, Yuvarlak Çekirdeksiz) tamamlanmıştır. Kalan çeşitlerde ise, klon koleksiyon ve klon karşılaştırma aşamasındaki çalışmalara devam edilmektedir (Yılmaz ve ark.1998, Uslu ve Samancı 1998a, Öztürk ve ark.1998, Kader ve ark.1998, Özışık ve ark.1998).

1.3.3.2.Melezleme ıslahı çalışmaları

Asma gen kaynaklarımızdan yararlanılarak yeni üzüm çeşitlerinin elde edilmesi çalışmaları başlıca üç bölümde incelenebilir.

Bu kapsamda ilk olarak, iç ve dış pazar koşullarını daha iyi değerlendiren erkenci veya geçici sofralık üzüm çeşitlerinin elde edilmesi amacıyla planlanan melezleme ıslahı çalışmaları, 1973 yılında Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü ve 1974 yılında Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü'nde başlatılmıştır. Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü'nde gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda 1988 yılında Uslu, Yalova İncisi, Yalova Misketi, Yalova Çekirdeksizi ve Yalova Ata Sarısı; 1991 yılında

Ergin Çekirdeksizi; 1994 yılında Yalova beyazı ve 1997 yılında Samancı Çekirdeksizi adlarıyla toplam 8 yeni çeşit ıslah ve tescil edilmiştir (Uslu ve Samancı 1998b). Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü'nde 1974 yılında başlatılan çalışmalarda ise 1991 yılında Barış, Tekirdağ Çekirdeksizi ve Trakya İlkeren adlarında üç yeni çeşit tescil edilmiş, ilerleyen gelişmeler sonucunda 1993 yılında 2/B-56 ve 3/A-261 no'lu adayların tescili ile yeni çeşit sayısı 5'e ulaşmıştır (Gürnil ve ark.1998).

Melezleme ıslahı çalışmalarıyla ulaşılması beklenen hedeflerden ikincisi, külleme ve mildiyö hastalıklarına dayanıklı ve standart özellikte yeni üzüm çeşitlerinin elde edilmesidir. Çalışmalara 1986 yılında Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü'nde başlanmıştır. Melezlemelerde 16 *vinifera* çeşidi ile, Karadeniz bölgesinde yetiştirme alanı bulmuş, söz konusu hastalıklara dayanıklı, *Vitis labrusca* türüne ait 7 çeşit kullanılmış olup, F₁'ler düzeyindeki çalışmalara devam edilmektedir (Özer ve ark.1998). Ayrıca bu F₁'ler kullanılarak ilgili hastalıklara dayanıklılık genlerinin genom üzerindeki tespiti (gen haritalaması) çalışmaları da Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü'nde başlatılmıştır.

Ülkemiz şaraplık ve şıralık üzümler bakımından da önemli bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyelin değerlendirilmesi, melezleme ıslahı programlarının üçüncü bölümünü oluşturmaktadır. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü'nde 1992 yılında başlatılmış olan çalışmalarda, kaliteli yerli şaraplık çeşitlerimiz (Kalecik karası, Narince, Emir) ile yabancı kökenli çeşitler (Riesling, Portugieser, Hamburg Misketi) arasındaki melezlemelerden, aroma bakımından zengin, kaliteli şaraplık çeşitlerin elde edilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, verim, aroma ve şıra randımanı verilerine göre ümitvar F₁'lerin seçilmesi çalışmaları sürdürülmektedir (Ergül ve Ağaoğlu 1995).

1.4. Fidan Üretimi ve Yetiştirme Tekniği

1.4.1. Fidan Üretimi

Ülkemizde halen hem kamu sektörü, hem de özel sektör tarafından, sertifikalı ve standart (kontrollü) asma fidanı (aşılı, Amerikan, yerli) üretilmektedir. 1998 yılına ait asma fidanı üretiminin dağılımı bölgeler bazında Çizelge 5, kuruluşlar bazında Çizelge 6 ve sertifikalı aşılı asma fidanı üretim değerleri ise Çizelge 7'de verilmiştir.

Sektörel Değerlendirme

1998 yılına ait toplam asma fidanı üretimi 6.586.151 adettir. Üretimin % 79'u özel sektör (5.201.150), % 21'i ise kamu sektörü (1.385.001) tarafından gerçekleştirilmiştir. Kamu sektörüncü üretilen asma fidanlarının % 34.2'si (472.980) aşılı, % 65.4'ü (906.021) Amerikan ve % 0.4'ü (6.000) yerli fidandır. Buna karşılık özel sektörce üretilen 5.201.150 fidanın % 21.2'si (1.101.250) aşılı, % 39.8'i (2.072.500) Amerikan ve % 39'u (2.027.400) ise yerlidir.

Fidan tipi yönüyle sektörel bazda bir değerlendirme yapılırsa; üretilen asma fidanlarının % 23.9'u aşılı (1.574.230), % 45.2'si Amerikan asma fidanı (2.978.521) ve % 30.9'u ise yerli (2.033.400) fidandır. Diğer yandan, aynı yıl itibariyle aşılı asma fidanı üretiminin (1.574.230), toplam Amerikan asma fidanı üretimi (4.552.751) içindeki payı % 34.6'dır. Toplam aşılı asma fidanı üretiminin % 70'ini (1.101.250) özel sektör, % 30'unu (472.980) kamu sektörü; Amerikan asma fidanı üretiminin (2.978.521) % 69.6'sını (2.072.500) özel sektör, % 30.4'ünü (906.021) kamu sektörü; yerli asma fidanı üretiminin (2.033.400) % 99.7'sini (2.027.400) özel sektör, yalnızca % 0.3'ünü ise kamu sektörü gerçekleştirmiştir.

Bölgesel Değerlendirme

Ülkemizde 7 tarım bölgesinde ve 15 ilde asma fidanı üretilmektedir (Çizelge 5). Asma fidanı üretimi yönünden tarım bölgeleri arasında büyük bir farkla (% 54.4) Ege Bölgesi (3.583.353) ilk sıradadır. Bölgedeki fidan üretiminin % 80.6'sı (% 67.8'i yerli) özel sektöre aittir. Bu bölgemizin Manisa ili 3.094.953 fidanla (% 30.5'i aşılı, % 63.3'ü yerli) ülke toplamının % 47'sini karşılamaktadır. Bu ilde üretilen fidanların % 93.3'ü özel sektöre (% 67.8'i yerli, % 32.2'si aşılı) aittir. İkinci sırayı ise % 32.5 ile Akdeniz Bölgesi (2.143.648) almaktadır. Bölgedeki fidan üretiminin % 93.3'ü özel sektöre (tamamı aşısız Amerikan) aittir. Bu bölgemizin doğusundaki Gaziantep ili 2.095.000 fidanla (% 98.0'i aşısız Amerikan), ülke toplamının % 31.8'ini karşılamaktadır. Bu ilde üretilen fidanların % 95.5'i özel sektöre (tamamı aşısız Amerikan) aittir. Fidan üretimi yapılan diğer 5 tarım bölgesinin (sırasıyla Ortakuzey, Marmara, Güneydoğu, Karadeniz, Ortadoğu) toplam üretim içindeki payları ise yalnızca % 13.1'dir.

Fidan tipi yönünden ise, aşılı asma fidanı üretiminin % 70.3'ünü (1.107.538) Ege bölgesi karşılamaktadır. Bölgede üretilen aşılı fidanların % 83.9'u özel sektöre aittir. Bu bölgede Manisa ili 944.538 aşılı fidan üretimi ile bölge içinde % 85.3, ülke içinde ise % 60.0 paya sahiptir. Bu ilimizde üretilen aşılı fidanların % 98.4'ü (929.000) özel sektöre aittir. Buna karşılık, aşısız Amerikan asma fidanı üretimi yönünden ilk sırayı (%70) 2.085.206 fidanla Akdeniz Bölgesi almaktadır. Bu bölgemizin Gaziantep ili bölgede üretilen aşısız Amerikan asma fidanı üretiminin % 98.6'sını, ülke üretiminin ise % 69.0'unu karşılamaktadır. İlde üretilen aşısız Amerikan asma fidanlarının % 97.3'ünü ise Islahiye ilçesinin Kayabaşı köyünde üretilen ve tamamı Rupestris du Lot anaçına ait fidanlar oluşturmaktadır. Yerli fidan üretiminin % 96.4'ü (1.960.000) Ege Bölgesine aittir. Bu fidanların tamamı ise Manisa ilinde (özellikle Salihli ilçesinin Poyrazdamları kasabası) üretilmiştir.

Çizelge 5. Asma fidanı üretiminin bölgesel dağılımı

BÖLGE	KAMU SEKTÖRÜ				
		AŞILI	AMERİKAN	YERLİ	TOPLAM
I. ORTAKÜZEY ANKARA BİLECİK	%	34.8	13.2	-	21.6
		7.000	-	-	7000
		172.000	120.000	-	292.000
	TOPLAM	179.000	120.000	-	299.000
II. EGE ÇANAKKALE DENİZLİ ISPARTA MANİSA	%	37.7	56.9	-	50.1
		140.000	260.000	-	400.000
		23.000	63.500	-	86.500
		-	1.900	-	1.900
		15.538	190.415	-	205.953
TOPLAM	178.538	515.815	-	694.353	
III.MARMARA BURSA SAKARYA TEKİRDAĞ	%	11.8	12.7	-	12.3
		-	-	-	-
		56.000	115.000	-	171.000
	TOPLAM	56.000	115.000	-	171.000
IV. AKDENİZ GAZİANTEP HATAY KİLİS	%	12.4	9.4	-	10.4
		40.000	55.000	-	95.000
		11.200	7.000	-	18.200
		7.242	23.206	-	30.448
TOPLAM	58.442	85.206	-	143.648	
V.KUZEYDOĞU		-	-	-	-
VI. GÜNEYDOĞU ŞANLIURFA	%	-	-	-	-
	TOPLAM	-	-	-	-
VII. KARADENİZ BARTIN	%	0.3	7.7	-	5.1
		1000	70.000	-	71.000
	TOPLAM	-	-	-	-
VIII.ORTADOĞU ELAZIĞ	%	-	-	100.0	0.5
		-	-	6.000	6000
	TOPLAM	-	-	-	-
IX.ORTAGÜNEY	%	-	-	-	-
SEKTÖR İÇİ %		34.2	65.4	0.4	100.0
GENEL TOPLAM		472.980	906.021	6000	1.385.001

Çizelge 5.'in devamı

BÖLGE	ÖZEL SEKTÖR			
	AŞILI	AMERİKAN	YERLİ	TOPLAM
I. ORTAKUZEY ANKARA BİLECİK	%	-	-	-
		-	-	-
		-	-	-
	TOPLAM	-	-	-
II. EGE ÇANAKKALE DENİZLİ ISPARTA MANİSA	%	84.4	-	96.7
		-	-	-
		-	-	-
		-	-	-
		929.000	-	1.960.000
TOPLAM	929.000	-	1.960.000	
III.MARMARA BURSA SAKARYA TEKİRDAĞ	%	1.5	0.6	2.2
		4.000	-	4000
		-	-	-
		12.000	12.500	-
	TOPLAM	16.000	12.500	44.400
IV. AKDENİZ GAZİANTEP HATAY KİLİS	%	-	96.5	44.400
		-	2.000.000	-
		-	-	-
		-	-	-
	TOPLAM	-	2.00.000	-
V.KUZEYDOĞU		-	-	-
VI. GÜNEYDOĞU ŞANLIURFA	%	-	-	-
		14.2	2.9	4.1
	TOPLAM	156.250	60.000	216.250
VII. KARADENİZ BARTIN	%	-	-	-
		-	-	-
	TOPLAM	-	-	-
VIII.ORTADOĞU ELAZIĞ	%	-	--	1.1
		-	-	23.000
	TOPLAM	-	-	23.000
IX.ORTAGÜNEY	%	-	-	-
SEKTÖR İÇİ %		21.2	39.8	39.0
GENEL TOPLAM		1.101.250	2.072.900	2.027.400
				5.201.150

Çizelge 5.'in devamı

BÖLGE	SEKTÖRLER TOPLAMI				
		AŞILI	AMERİKAN	YERLİ	TOPLAM
I. ORTAKUZEY ANKARA BİLECİK	%	1.4	4.0	-	4.5
		7.000	-	-	7.000
		172.000	120.000	-	292.000
	TOPLAM	179.000	120.000	-	299.000
II. EGE ÇANAKKALE DENİZLİ ISPARTA MANİSA	%	70.3	17.3	96.4	54.4
		140.000	260.000	-	400.000
		23.000	63.500	-	86.500
		-	1.900	-	1.900
	TOPLAM	1.107.538	515.815	1.960.000	3.593.353
III.MARMARA BURSA SAKARYA TEKİRDAĞ	%	4.6	4.3	2.2	3.7
		4.000	-	-	4.000
		56.000	115.00	-	171.000
	TOPLAM	72.000	1.27.500	44.400	243.900
IV. AKDENİZ GAZİANTEP HATAY KİLİS	%	3.7	70.0	-	32.5
		40.000	2.055.000	-	2.095.000
		11.200	7.000	-	18.200
	TOPLAM	58.442	2.085.206	-	2.143.648
V.KUZEYDOĞU		-	-	-	-
VI. GÜNEYDOĞU ŞANLIURFA	%	9.9	2.0	-	3.3
	TOPLAM	156.250	60.000	-	216.250
VII. KARADENİZ BARTIN	%	0.1	2.4	-	1.1
	TOPLAM	1.000	70.000	-	71.000
VIII.ORTADOĞU ELAZIĞ	%	-	-	1.4	0.5
	TOPLAM	-	-	29.000	29.000
IX.ORTAGÜNEY	%	-	-	-	-
SEKTÖR İÇİ %		23.9	45.2	30.9	100.0
GENEL TOPLAM		1.574.230	2.978.521	2.033.400	6.586.151

Çizelge 6. 1998 yılına ait asma fidanı üretiminin kuruluşlar bazında dağılımı

	KURULUŞLAR	BÖLGE	İL	AŞILI FIDAN	SEKTÖR %	GENEL %
	1.BAĞCILIK ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ	MARMARA	TEKİRDAĞ	56.000	11.8	3.6
K	2.BAĞCILIK ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ	EGE	MANİSA	15.538	3.3	1.0
A	3.ANTEPFİSTİĞİ ARAŞTIRMA ENST.	AKDENİZ	GAZİANTEP	40.000	8.5	2.5
M	4. EĞİRDİR BAHÇE KÜLT. ARAŞT. ENST.	EGE	ISPARTA	-	-	-
U	5. ISLAHIYE ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ	AKDENİZ	GAZİANTEP	-	-	-
	6. MEYVECİLİK ÜRETME İSTASYONU	EGE	ÇANAKKALE	140.000	29.6	8.9
S	7. MEYVECİLİK ÜRETME İSTASYONU	ORTAKUZEY	BİLECİK	172.000	36.4	10.9
E	8. ÇAL MEY. ÜRET. İSTASYONU	EGE	DENİZLİ	23.000	4.9	1.5
K	9. KIRIKHAN MEY. ÜRET. İSTASYONU	AKDENİZ	HATAY	11.200	2.4	0.7
T	10. MEYVECİLİK ÜRETME İSTASYONU	ORTADOĞU	ELAZIĞ	-	-	-
Ö	11. KİLİS İL FİDANLIĞI	AKDENİZ	KİLİS	7.242	1.5	0.5
R	12.BARTIN İL FİDANLIĞI	KARADENİZ	BARTIN	1.000	0.2	-
Ü	13.A.Ü.Z.F.BAHÇE BİTK. BÖL.	ORTAKUZEY	ANKARA	7.000	1.5	0.4
			TOPLAM	472.980	-	30.0
	1. SUNFIDAN A.Ş.	EGE	MANİSA	600.000	54.5	38.1
Ö	2.TOSCANA DOĞU YAT. HOL.	GÜNEYDOĞU	Ş.URFA	156.250	14.2	9.9
Z	3. ALTINÇUBUK BAĞ FİDANLIĞI	EGE	MANİSA	120.000	10.9	7.6
E	4. YAZLA BAĞ FİDANLIĞI	EGE	MANİSA	60.000	5.4	3.8
L	5. ÇETİN FİDANCILIK	EGE	MANİSA	35.000	3.2	2.2
	6. TEK BAĞ	EGE	MANİSA	30.000	2.7	1.9
	7. ASMA DAN. ÜR. LTD. ŞTİ.	EGE	MANİSA	25.000	2.3	1.6
S	8. AHMET AŞICI	MARMARA	BURSA	12.000	1.1	0.8
E	9. MÜNFERİT ÜRETİCİLER	EGE	MANİSA	59.000	5.4	3.7
K	10.MÜNFERİT ÜRETİCİLER	MARMARA	SAKARYA	4.000	0.4	0.3
T	11. MÜNFERİT ÜRETİCİLER	AKDENİZ	GAZİANTEP	-	-	-
Ö	12.MÜNFERİT ÜRETİCİLER	MARMARA	BURSA	-	-	-
R	13.MÜNFERİT ÜRETİCİLER	EGE	MANİSA	-	-	-
	14. MÜNFERİT ÜRETİCİLER	MARMARA	BURSA	-	-	-
	15. EL-TARIM	ORTADOĞU	ELAZIĞ	-	-	-
			TOPLAM	1.101.250	-	70.0
			G.TOPLAM	1.574.230	-	-

Çizelge 6'nın Devamı

	KURULUŞLAR	BÖLGE	İL	AŞISIZ AMERİKAN	SEKTÖR %	GENEL %
	1.BAĞCILIK ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ	MARMARA	TEKİRDAĞ	115.000	12.7	3.9
K	2.BAĞCILIK ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ	EGE	MANİSA	190.415	21.0	6.4
A	3.ANTEPFİSTİĞİ ARAŞTIRMA ENST.	AKDENİZ	GAZİANTEP	30.000	3.3	1.0
M	4. EĞİRDİR BAHÇE KÜLT. ARAŞT. ENST.	EGE	ISPARTA	1.900	0.2	-
U	5. ISLAHİYE ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ	AKDENİZ	GAZİANTEP	25.000	2.8	0.8
	6. MEYVECİLİK ÜRETME İSTASYONU	EGE	ÇANAKKALE	260.000	28.7	8.7
S	7. MEYVECİLİK ÜRETME İSTASYONU	ORTAKUZEY	BİLECİK	120.000	13.2	4.0
E	8. ÇAL MEY. ÜRET. İSTASYONU	EGE	DENİZLİ	63.500	7.0	2.1
K	9. KIRIKHAN MEY. ÜRET. İSTASYONU	AKDENİZ	HATAY	7.000	0.8	0.2
T	10. MEYVECİLİK ÜRETME İSTASYONU	ORTADOĞU	ELAZIĞ	-	-	-
Ö	11. KİLİS İL FİDANLIĞI	AKDENİZ	KİLİS	23.206	2.6	0.8
R	12.BARTIN İL FİDANLIĞI	KARADENİZ	BARTIN	70.000	7.7	2.4
Ü	13.A.Ü.Z.F.BAHÇE BİTK. BÖL.	ORTAKUZEY	ANKARA	-	-	-
			TOPLAM	906.021	-	30.4
	1. SUNFİDAN A.Ş.	EGE	MANİSA	-	-	-
Ö	2.TOSCANA DOĞU YAT. HOL.	GÜNEYDOĞU	Ş.URFA	60.000	2.9	2.0
Z	3. ALTIŇUBUK BAĞ FİDANLIĞI	EGE	MANİSA	-	-	-
E	4. YAZLA BAĞ FİDANLIĞI	EGE	MANİSA	-	-	-
L	5. ÇETİN FİDANCILIK	EGE	MANİSA	-	-	-
	6. TEK BAĞ	EGE	MANİSA	-	-	-
	7. ASMA DAN. ÜR. LTD. ŞTİ.	EGE	MANİSA	-	-	-
S	8. AHMET AŞICI	MARMARA	BURSA	-	-	-
E	9. MÜNFERİT ÜRETİCİLER	EGE	MANİSA	-	-	-
K	10.MÜNFERİT ÜRETİCİLER	MARMARA	SAKARYA	-	-	-
T	11. MÜNFERİT ÜRETİCİLER	AKDENİZ	GAZİANTEP	2.000.000	96.5	67.1
Ö	12.MÜNFERİT ÜRETİCİLER	MARMARA	BURSA	12.500	0.6	0.4
R	13.MÜNFERİT ÜRETİCİLER	EGE	MANİSA	-	-	-
	14. MÜNFERİT ÜRETİCİLER	MARMARA	BURSA	-	-	-
	15. EL-TARIM	ORTADOĞU	ELAZIĞ	-	-	-
			TOPLAM	2.072.500	-	69.6
			G.TOPLAM	2.978.521		

Çizelge 6'nın Devamı

	KURULUŞLAR	BÖLGE	İL	YERLİ	SEKTÖR%	GENEL%
	1.BAĞCILIK ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ	MARMARA	TEKİRDAĞ	-	-	-
K	2.BAĞCILIK ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ	EGE	MANISA	-	-	-
A	3.ANTEPFİSTİĞİ ARAŞTIRMA ENST.	AKDENİZ	GAZİANTEP	-	-	-
M	4. EĞİRDİR BAHÇE KÜLT. ARAŞT. ENST.	EGE	ISPARTA	-	-	-
U	5. ISLAHİYE ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ	AKDENİZ	GAZİANTEP	-	-	-
	6. MEYVECİLİK ÜRETME İSTASYONU	EGE	ÇANAKKALE	-	-	-
S	7. MEYVECİLİK ÜRETME İSTASYONU	ORTAKUZEY	BİLECİK	-	-	-
E	8. ÇAL MEY. ÜRET. İSTASYONU	EGE	DENİZLİ	-	-	-
K	9. KIRIKHAN MEY. ÜRET. İSTASYONU	AKDENİZ	HATAY	-	-	-
T	10. MEYVECİLİK ÜRETME İSTASYONU	ORTADOĞU	ELAZIĞ	6.000	100.0	0.3
Ö	11. KİLİS İL FİDANLIĞI	AKDENİZ	KİLİS	-	-	-
R	12.BARTIN İL FİDANLIĞI	KARADENİZ	BARTIN	-	-	-
Ü	13.A.Ü.Z.F.BAHÇE BİTK. BÖL.	ORTAKUZEY	ANKARA	-	-	-
			TOPLAM	6.000	-	0.3
	1. SUNFİDAN A.Ş.	EGE	MANISA	-	-	-
Ö	2.TOSCANA DOĞU YAT. HOL.	GÜNEYDOĞU	Ş.URFA	-	-	-
Z	3. ALTINÇUBUK BAĞ FİDANLIĞI	EGE	MANISA	-	-	-
E	4. YAZLA BAĞ FİDANLIĞI	EGE	MANISA	40.000	2.0	2.0
L	5. ÇETİN FİDANCILIK	EGE	MANISA	70.000	3.5	3.4
	6. TEK BAĞ	EGE	MANISA	-	-	-
	7. ASMA DAN. ÜR. LTD. ŞTİ.	EGE	MANISA	-	-	-
S	8. AHMET AŞICI	MARMARA	BURSA	-	-	-
E	9. MÜNFERİT ÜRETİCİLER	EGE	MANISA	50.000	2.5	2.4
K	10.MÜNFERİT ÜRETİCİLER	MARMARA	SAKARYA	-	-	-
T	11. MÜNFERİT ÜRETİCİLER	AKDENİZ	GAZİANTEP	-	-	-
Ö	12.MÜNFERİT ÜRETİCİLER	MARMARA	BURSA	-	-	-
R	13.MÜNFERİT ÜRETİCİLER	EGE	MANISA	1.800.000	88.8	88.5
	14. MÜNFERİT ÜRETİCİLER	MARMARA	BURSA	44.400	2.2	2.2
	15. EL-TARIM	ORTADOĞU	ELAZIĞ	23.000	1.1	1.1
			TOPLAM	2.027.400	-	99.7
			G.TOPLAM	2.033.400		

Çizelge 6'nın Devamı

	KURULUŞLAR	BÖLGE	İL	TOPLAM	SEKTÖR%	GENEL %
	1.BAĞCILIK ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ	MARMARA	TEKİRDAĞ	171.000	12.3	2.6
K	2.BAĞCILIK ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ	EGE	MANİSA	205.953	14.9	3.1
A	3.ANTEPFİSTİĞİ ARAŞTIRMA ENST.	AKDENİZ	GAZİANTEP	70.000	5.1	1.1
M	4. EĞİRDİR BAHÇE KÜLT. ARAŞT. ENST.	EGE	ISPARTA	1.900	0.1	-
U	5. ISLAHIYE ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ	AKDENİZ	GAZİANTEP	25.000	1.8	0.4
	6. MEYVECİLİK ÜRETME İSTASYONU	EGE	ÇANAKKALE	400.000	28.9	6.1
S	7. MEYVECİLİK ÜRETME İSTASYONU	ORTAKUZEY	BİLECİK	292.000	21.1	4.4
E	8. ÇAL MEY. ÜRET. İSTASYONU	EGE	DENİZLİ	86.500	6.2	0.1
K	9. KIRIKHAN MEY. ÜRET. İSTASYONU	AKDENİZ	HATAY	18.200	1.3	0.3
T	10. MEYVECİLİK ÜRETME İSTASYONU	ORTADOĞU	ELAZIĞ	6.000	0.4	0.1
Ö	11. KİLİS İL FİDANLIĞI	AKDENİZ	KİLİS	30.448	2.2	0.5
R	12.BARTIN İL FİDANLIĞI	KARADENİZ	BARTIN	71.000	5.1	1.1
Ü	13.A.Ü.Z.F.BAHÇE BİTK. BÖL.	ORTAKUZEY	ANKARA	7.000	0.5	0.1
			TOPLAM	1.385.001	-	21.0
	1. SUNFIDAN A.Ş.	EGE	MANİSA	600.000	11.5	9.1
Ö	2.TOSCANA DOĞU YAT. HOL.	GÜNEYDOĞU	Ş.URFA	216.250	4.2	3.3
Z	3. ALTINÇUBUK BAĞ FİDANLIĞI	EGE	MANİSA	120.000	2.3	1.8
E	4. YAZLA BAĞ FİDANLIĞI	EGE	MANİSA	100.000	1.9	1.5
L	5. ÇETİN FİDANCILIK	EGE	MANİSA	105.000	2.0	1.6
	6. TEK BAĞ	EGE	MANİSA	30.000	0.6	0.5
	7. ASMA DAN. ÜR. LTD. ŞTİ.	EGE	MANİSA	25.000	0.5	0.4
S	8. AHMET AŞICI	MARMARA	BURSA	12.000	0.2	0.2
E	9. MÜNFERİT ÜRETİCİLER	EGE	MANİSA	109.000	2.1	1.7
K	10.MÜNFERİT ÜRETİCİLER	MARMARA	SAKARYA	4.000	-	-
T	11. MÜNFERİT ÜRETİCİLER	AKDENİZ	GAZİANTEP	2.000.000	38.5	30.4
Ö	12.MÜNFERİT ÜRETİCİLER	MARMARA	BURSA	12.500	0.2	0.2
R	13.MÜNFERİT ÜRETİCİLER	EGE	MANİSA	1.800.000	34.6	27.3
	14. MÜNFERİT ÜRETİCİLER	MARMARA	BURSA	44.400	0.9	0.7
	15. EL-TARIM	ORTADOĞU	ELAZIĞ	23.000	0.4	0.3
			TOPLAM	5.201.150	-	79.0
			G.TOPLAM	6.586.151		

Çizelge 6'nın Devamı

	KURULUŞLAR	BÖLGE	İL	ÖNEMLİ ÇEŞİTLER	ÖNEMLİ ANAÇLAR
	1.BAĞCILIK ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ	MARMARA	TEKİRDAĞ	Yapıncak, Çavuş, A.Lavallée, Italia	5BB
K	2.BAĞCILIK ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ	EGE	MANİSA	Y.Çekirdeksiz, Italia, Razakı, A.Lavallée	41B, 110R,16-13,5BB
A	3.ANTEPFİSTİĞİ ARAŞTIRMA ENST.	AKDENİZ	GAZİANTEP	Hatunparmağı, Horozkarası, Dimışkı, Hönüsü	99R, Lot,110R, 1103P
M	4. EĞİRDİR BAHÇE KÜLT. ARAŞT. ENST.	EGE	İSPARTA	-	5BB,41B,420A, Lot
U	5. İSLAHİYE ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ	AKDENİZ	GAZİANTEP	-	Lot
	6. MEYVECİLİK ÜRETME İSTASYONU	EGE	ÇANAKKALE	Amasya, A.Lavellée, B.Çavuşu, E.beyazı, Kozak beyazı	5BB,41B,99R, S04
S	7. MEYVECİLİK ÜRETME İSTASYONU	ORTAKUZEY	BİLECİK	Narince, Italia, A.Lavallée, Hafızalı, Çavuş	110R,99R,S04,5BB
E	8. ÇAL MEY. ÜRET. İSTASYONU	EGE	DENİZLİ	Y.Çekirdeksiz, Razakı	41B, Lot
K	9. KIRIKHAN MEY. ÜRET. İSTASYONU	AKDENİZ	HATAY	Hatunparmağı, Adana karası, Perlette, Paftı,	Lot
T	10. MEYVECİLİK ÜRETME İSTASYONU	ORTADOĞU	ELAZIĞ	Ağın beyazı, Şifoni, Öküzgözü	-----
Ö	11. KİLİS İL FİDANLIĞI	AKDENİZ	KİLİS	Dökülgen, Besni, Hönüsü, Rumi, Hatunparmağı	Lot, 99R, 1103P,140 Ru
R	12.BARTIN İL FİDANLIĞI	KARADENİZ	BARTIN	Çavuş, Cardinal, A.Lavallée	Lot, 99R
Ü	13.A.Ü.Z.F.BAHÇE BİTK. BÖL.	ORTAKUZEY	ANKARA	Kalecik karası, A.Lavallée, H.Misketi, Razakı, Hafızalı	5BB,1103P, 41B
			TOPLAM		
	1. SUNFİDAN A.Ş.	EGE	MANİSA	Y.Çekirdeksiz, A.Lavallée, Italia, Kalecik karası, Atasansı, Y.Incisi	5BB,1103P,41B,16-13
Ö	2.TOSCANA DOĞU YAT. HOL.	GÜNEYDOĞU	Ş.URFA	Çiğöreş, Hönüsü, Perlette, Cardinal, Italia, Adana karası	110R,5BB,1103P
Z	3. ALTINÇUBUK BAĞ FİDANLIĞI	EGE	MANİSA	Y.Çekirdeksiz	5BB,16-13, 41B
E	4. YAZLA BAĞ FİDANLIĞI	EGE	MANİSA	Y.Çekirdeksiz, Italia, Kozak siyahı, Kozak beyazı	5BB,110R, 420A, 16-13
L	5. ÇETİN FİDANCILIK	EGE	MANİSA	Yuvarlak Çekirdeksiz,	5BB
	6. TEK BAĞ	EGE	MANİSA	Yuvarlak Çekirdeksiz,	5BB
	7. ASMA DAN. ÜR. LTD. ŞTİ.	EGE	MANİSA	Y.Çekirdeksiz, A.Boushet	16-13, 110R, 5BB
S	8. AHMET AŞICI	MARMARA	BURSA	Italia, Erenköy beyazı, Razakı, Ergin çekirdeksizi	Lot, 99R
E	9. MÜNFERİT ÜRETİCİLER	EGE	MANİSA	Yuvarlak Çekirdeksiz	110R,16-13, 5BB
K	10.MÜNFERİT ÜRETİCİLER	MARMARA	SAKARYA	Müşküle	Lot
T	11. MÜNFERİT ÜRETİCİLER	AKDENİZ	GAZİANTEP	-	Lot
Ö	12.MÜNFERİT ÜRETİCİLER	MARMARA	BURSA	-	99R, Lot
R	13.MÜNFERİT ÜRETİCİLER	EGE	MANİSA	Yuvarlak Çekirdeksiz	-
	14. MÜNFERİT ÜRETİCİLER	MARMARA	BURSA	Erenköy beyazı, Müşküle, Razakı, Çavuş	-
	15. EL-TARIM	ORTADOĞU	ELAZIĞ	Kış kırmızısı, Öküzgözü, Ağın beyazı	-
			TOPLAM		
			G.TOPLAM		

Çizelge 7. 1998 yılına ait sertifikalı asma fidanı üretimi

	KURULUŞ	AŞILI FİDAN	SEKTÖR %	GENEL %	AŞISIZ AMERİKAN	SEKTÖR %	GENEL %	TOPLAM	SEKTÖR %	GENEL %
KAMU SEKTÖRÜ	TEKİRDAĞ BAĞCILIK ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ	56.000	17.8	5.2	115.000	16.2	15.6	171.000	16.6	9.4
	MANİSA BAĞCILIK ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ	15.538	4.9	1.4	190.415	26.7	25.9	205.953	20.0	11.3
	ÇANAKKALE MEYVECİLİK ÜRETME İSTASYONU	140.000	44.4	12.9	260.000	36.5	35.3	400.000	38.9	22.0
	BİLECİK MEYVECİLİK ÜRETME İSTASYONU	74.500	23.6	6.9	60.000	8.4	8.1	134.500	13.1	7.4
	ÇAL MEYVECİLİK ÜRETME İSTASYONU	22.000	7.0	2.0	63.500	8.9	8.6	85.500	8.3	4.7
	KİLİS İL FİDANLIĞI	7.242	2.3	0.7	23.206	3.3	3.2	30.448	3.0	1.6
	TOPLAM	315.280	30.7	29.1	712.121	69.3	96.7	1.027.401	-	56.5
ÜRETİMİN %'si	66.7			78.6			74.5			
ÖZEL SEKTÖR	SUNFİDAN A.Ş. /MANİSA	600.000	78.2	55.4	-	-	-	600.000	75.9	33.0
	TOSCANA DOĞU YAT. HOL. / Ş.UREFA	86.850	11.3	8.0	24.000	100.0	3.3	110.850	14.0	6.1
	YAZLA BAĞ FİDANLIĞI/MANİSA	60.000	7.8	5.5	-	-	-	60.000	7.6	3.3
	TEKBAĞ/MANİSA	20.000	2.6	1.8	-	-	-	20.000	2.5	1.1
	TOPLAM	766.850	97.0	70.9	24.000	3.0	3.3	790.850	100.0	43.5
	ÜRETİMİN %'si	69.6			1.2			24.9		
	GENEL TOPLAM	1.082.130	59.5	100.0	736.121	40.5	100.0	1.818.251.251	100.0	100.0
ÜRETİMİN %'si	68.7			24.7			39.9			

Kuruluş Bazında Değerlendirme

1998 yılı itibarıyla 13 kamu kuruluşunda asma fidanı üretilmiştir (Çizelge 6). Bunlardan 12'si Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na (5'i araştırma enstitüsü, 5'i meyvecilik üretme istasyonu, 2'si il fidanlığı) bağlı kuruluşlar; birisi ise üniversite birimidir. Bakanlığa bağlı kuruluşlardan 9'unda (Tekirdağ ve Manisa Bağcılık Araş. Enstitüleri, Antepfıstığı Araş. Enstitüsü; Çanakkale, Bilecik, Çal ve Kırıkhan Meyvecilik Üret. İstasyonları ile Kilis ve Bartın il fidanlıkları) hem aşılı, hem de aşısız Amerikan asma fidanı üretilirken; sınırlı sayıda olmak üzere 2'sinde (İslahiye Araş. Enst. ve Eğirdir Bahçe Kült. Araş. Enst.) yalnızca aşısız Amerikan asma fidanı; birisinde (Elazığ Meyvecilik Ür. İst.) yerli fidan üretimi yapılmaktadır (Çizelge 6). Kamu kuruluşları arasında, aşılı fidan üretimi yönünden ilk iki sırayı Bilecik (% 36.4) ve Çanakkale (% 29.6) Meyvecilik Üretme İstasyonları almaktadır. Bu iki kuruluş, kamu sektörü içinde toplam fidan üretimi yönünden de (sırasıyla % 21.1 ve % 28.9) ilk iki sırayı almaktadırlar.

Ülke toplamı olarak, asma fidanı üretiminin % 79.0'unu, aşılı fidan üretiminin % 70.0'ini, aşısız Amerikan asma fidanı üretiminin % 69.6'sını ve yerli fidan üretiminin % 99.7'sini karşılayan özel sektörde aşılı asma fidanı üretimi daha çok küçük işletmeler; aşısız Amerikan asma ve yerli asma fidanı üretimi ise çok sayıda münferit üretici tarafından gerçekleştirilmektedir. Özel sektör bazında aşılı ve yerli asma fidanı üretimi Ege Bölgesi'nde Manisa ilinin Salihli ilçesinde yoğunlaşmıştır. Bu yörede kurulu Sunfidan A.Ş., özel sektöre ait aşılı fidan üretiminin % 54.5'ini sağlamaktadır. İkinci ve üçüncü sırayı ise Şanlıurfa'da kurulu Toscana Doğu Yat.Hol. (% 14.2) ve Manisa'da kurulu Altınçubuk Bağ. Fid. (% 10.9) işletmeleri almaktadır.

Özel sektör tarafından üretilen 2.072.500 aşısız Amerikan asma fidanının % 96.5'ine denk gelen 2.000.000 adedi, Gaziantep ilinde sertifikasız olarak üretilmektedir. Diğer yandan, özel sektörde üretilen 2.027.400 yerli fidanın % 88.8'ine denk gelen 1.800.000 adedi ise aynı şekilde Manisa ilinde üretilmektedir.

Her iki sektöre ait üretim değerleri birlikte değerlendirildiğinde; aşılı fidan yönünden Sunfidan A.Ş., büyük bir farkla (% 38.1) ilk sırada yer alırken, bu kuruluşu Bilecik Meyvecilik Üretme İstasyonu (% 10.9) ve Toscana Doğu Yat.Hol. (%9.9) izlemektedir. Toplam asma fidanı üretimi yönünden ise Gaziantep (İslahiye) ilindeki münferit üreticiler, tamamı aşısız Amerikan asma fidanına ait olan üretimleri ile ilk (% 30.4) ve Manisa (Salihli) ilindeki münferit üreticiler, tamamı yerli asma fidanına ait olan üretimleri ile ikinci (% 27.3) sırada yer alırken; kuruluşlar bazında yine Sunfidan A.Ş., tamamı aşılı asma fidanına ait olan üretimi ile ilk (% 9.1) sırayı, Çanakkale Meyvecilik Üretme İstasyonu ise % 35'i aşılı, % 65'i aşısız Amerikan asma fidanına ait olan üretimi ile ikinci (% 6.1) sırayı almışlardır (Çizelge 6).

Sertifikalı Asma Fidanı Üretimi

11.03.1991 tarih ve TRS-TS-04-30 sayılı "Meyve, Üzüm Çeşitleri ve Anaçlarının Tescili ile Fidan Sertifikasyonunun Genel Esasları" hakkındaki talimat gereğince aynı yıl başlatılan sertifikalı asma ve meyve fidanı üretimi, günümüzde 5 Ocak 1997 tarih ve 22868 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "Meyve ve Asma Çeşit/Anaç Damızlığı, Fidan Üretim Materyali ve Fidanlarının Sertifikasyonuna Ait Genel Esaslar Tebliği"ne göre sürdürülmektedir.

1998 yılı itibariyle 6'sı kamu kuruluşu, 4'ü özel kuruluş olmak üzere 10 kuruluşta üretilen toplam 1.818.251 adet Amerikan asma fidanı sertifikalandırılmıştır (Çizelge 7). Bu değer, aynı yıl üretilen Amerikan asma fidanlarının % 39.9'una karşılık gelmektedir. Sertifikalandırılan Amerikan asma fidanlarının % 59.5'i (1.082.130) aşılı, % 40.5'i (736.121) aşısızdır. Üretilen aşılı fidanların % 68.7'si (kamu sektöründe % 66.7, özel sektörde % 68.7), aşısız Amerikan asma fidanlarının ise % 24.7'si (kamu sektöründe % 78.6, özel sektörde % 1.2) sertifika almıştır.

Sektörler ve kuruluşlar bazında yapılan değerlendirmeye göre; sertifikalandırma oranı kamu sektöründe % 74.5, özel sektörde ise % 24.9'dur. Sertifikalandırılan fidanların % 56.5'i kamu sektörüne (1.027.401), % 43.5'i (790.850) ise özel sektöre aittir. Fidan tipi itibariyle kamu sektörü ve özel sektörün payları sırasıyla aşılı fidan üretimi için % 29.1 ve % 70.9, aşısız Amerikan asma fidanı üretimi için % 96.7 ve % 3.3'dür. Aşılı fidan üretimi itibariyle kamu kuruluşları arasında % 44.4'lük pay ile Çanakkale Meyvecilik Üretim İstasyonu ilk sırayı almakta, bunu Bilecik Meyvecilik Üretim İstasyonu (% 23.6) izlemektedir. Özel sektöre ait sertifikalı aşılı fidan üretiminin % 78.2'si Sunfidan A.Ş. ye aittir. Aşılı fidan yönünden sektörler birlikte değerlendirildiğinde kuruluşlar arasında ilk sırayı % 55.4'lük pay ile yine Sunfidan A.Ş. almaktadır. Bu kuruluş, genel sertifikalı asma fidanı üretimi yönünden de % 33'lük pay ile ilk sıradadır. Aşılı fidan itibariyle ikinci sırayı Çanakkale Meyvecilik Üretim İstasyonu (% 12.9) almaktadır. Bu kuruluş genel sıralamada da % 22'lik pay ile ikincidir. Aşısız Amerikan asma fidanı yönüyle sertifikalı üretimi hemen tümüyle (% 96.7) kamu sektörü temsil etmektedir. Bu sektördeki kuruluşlar arasında ilk iki sırayı Çanakkale Meyvecilik Üretim İstasyonu (% 35.3) ve Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü (% 25.9) almıştır.

Genel Değerlendirme

1. 1998 yılı itibariyle ülkemizde kamu sektörü ve özel sektörde üretilen 1.574.230 aşılı asma fidanının, tüm asma fidanı üretimi (6.586.151) içindeki payı yalnızca % 23.9'dur. Bu değer, dünyada bağ alanı yönünden 4., üzüm üretimi yönünden 5. sırada yer alan ve tüm bölgeleri filoksera ile bulaşık olan ülkemiz bağcılığı açısından son derece yetersiz bir üretimi ifade etmekte ve modern bağcılığa geçişi büyük ölçüde sınırlandırmaktadır.

2. Tesis ve işletme maliyeti yüksek bir bitkisel üretim dalı olan aşılı asma fidanı üretimindeki yetersizliğin bir ölçüde de olsa telafi edilmesine yönelik olarak, her iki sektörce üretilen aşısız Amerikan asma fidanlarının sertifikalandırılması ve sertifika alan fidanlara prim ödenmesi uygulamasına devam edilmektedir. Bu uygulama, aşılı asma fidanı üretimini ciddi olarak olumsuz yönde etkilemektedir. Diğer yandan, kamu kuruluşlarında aşılı ve aşısız Amerikan asma fidan üretiminin sertifikalandırma ve prim ödeme yoluyla teşvik edilmesi, üretimin özendirilerek tümüyle özel sektöre kaydırılması yönündeki politika ile çelişmektedir.

3. Yukarıda sözü edilen olumsuzluklara karşın, özellikle aşılı asma fidanı üretimi yönünden özel sektörün payı giderek artmaktadır. 1998 yılında üretilen aşılı fidanların % 70'i özel sektöre aittir.

4. Sertifikalı fidan üretimine geçilmesi bu alanda çok önemli bir aşama olmasına karşın; sertifikasyon mevzuatı ve uygulamasındaki önemli çelişkiler, eksiklikler ve aksaklıklar nedeniyle bu uygulamanın rayına oturması için gayret ve zamana ihtiyaç vardır.

5. Ülkemizin en önemli bağcılık merkezi olan ve tümüyle filoksera ile bulaşık bulunan Ege Bölgesi'nin Manisa ilinde ruhsatsız bir şekilde Yuvarlak Çekirdeksiz çeşidine ait yerli fidan üretimi ve dağıtımı artarak devam etmektedir. Hiçbir yönüyle onaylanması mümkün olmayan bu uygulama, hem yöre bağcılığına, hem de yöre de yoğunlaşan özel sektöre ait aşılı fidan üretim işletmelerine büyük zarar vermektedir. Benzer durum, Gaziantep ilinin İslahiye ilçesinde yoğunlaşmış olan ve yalnızca Rupestris du Lot anacına ait sertifikasız Amerikan asma fidanı üretimi için de sözkonusudur.

1.4.2. Yetiştirme Tekniği

Anaç Kullanımı

Ülkemizin bağcılığa uygun tüm tarım alanları filoksera ile bulaşık olduğundan *Vitis vinifera* L. türüne ait yerli ve yabancı kökenli üzüm çeşitlerinin uygun anaçlar üzerine aşılanarak yetiştirilmeleri gerekmektedir. Bu zorunluluğa rağmen, Ege bölgesinin Manisa (özellikle Salihli, Turgutlu, Merkez ve Saruhanlı ilçeleri), Ortağüney bölgesinin Nevşehir ve Akdeniz bölgesi'nin İçel illerinde yerli bağcılık hala sürdürülmektedir. Nevşehir ilinde yerli fidanlarla yeni bağ tesisi çok sınırlı düzeylerde olduğu halde, ülkemizin bağcılığı en gelişmiş iki ili olan Manisa ve İçel'de yerli fidanlarla yeni bağ tesisinde ısrar edilmesi ve yerli bağ alanlarının hızla genişlemesi, her iki yöre bağcılığının geleceği açısından kaygı vericidir.

Bu konuda son yıllarda bazı olumlu gelişmeler olmakla beraber, hem aşılı bağcılık geçmişi daha eski olan Ege ve Marmara bölgelerinde, hem de henüz geçiş sürecini yaşayan İç ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ile Akdeniz bölgesinde anaç kullanımı yönünden yeterli ölçüde bilinçli davranıldığı söylemek

zordur. Aşılı bağlardan elde edilecek verim ve kalite ile birlikte, bağların ekonomik ömrünü de olumsuz yönde etkileyen bu durum; bağ bölgeleri ve hatta özel bağ yöreleri için uygun anaçların belirlenmesine yönelik çalışmaların sayı ve kapsam olarak yetersizliği ile aşılı ve aşısız Amerikan asma fidanı üreten işletme ve kuruluşların, fidan üretiminde, çelikleri kolay sağlanabilen ve yine kolay köklenen anaçları (Lot, 5BB, 16-13 gibi) tercih etmelerinden kaynaklanmaktadır.

Çeşit Kullanımı

Birinci derecede sofralık, ikinci derecede ise şaraplık üzümler açısından iç ve dış pazar isteklerinin karşılanması yönüyle ülkemiz bağcılığının en önemli sorunu; bağların çok küçük alanlar üzerinde ve dağınık halde kurulması ve böylesine küçük bağlarda değişik şekillerde değerlendirilmesi gereken ve farklı dönemlerde olgunlaşan çok sayıda üzüm çeşidine yer verilmesidir. Çeşit seçiminde dikkate alınması gereken en önemli iki husus, yörenin iklim ve toprak yapısı ile ürünün değerlendirilme olanaklarıdır. Bağcılık için ideal sayılan ekolojik koşullara ve ürün değerlendirme olanaklarına sahip olan ülkemizde, bu avantajların yanısıra, sahip olduğumuz binlerce yıllık bağcılık kültürü; her bölgede, hatta yörede özgün ürün desenlerinin doğmasına olanak sağlamıştır. Buna göre Ortakuzey, Ortağüney ve Ortadoğu bölgeleri şaraplık ve şıralık; Marmara bölgesinin Trakya kesimi şaraplık, Anadolu kesimi normal ve geç dönemde olgunlaşan sofralık; Ege bölgesi dünyaca tanınmış çekirdeksiz kurutmalık ve sofralık; Akdeniz bölgesi erkenci sofralık; Güneydoğu Anadolu bölgesi çekirdekli kurutmalık, şaraplık-şıralık ve sofralık üzüm çeşitleri ile tanınmaktadır. Bu bölgelerimizde yetiştirilen 80 dolayında yerli ve yabancı kökenli üzüm çeşidinin önemli özellikleri, Çelik ve ark. (1995) ile Çelik ve ark. (1998)'da verilmiştir.

Terbiye ve Budama

Tamamlamak üzere olduğumuz 2. bin yılın son çeyrek yüzyılında hız kazanan tarımda modern teknoloji uygulamaları bağcılığa da yansımış ve bu dönemde bağcılığın daha yüksek gelir sağladığı başta Ege (özellikle Manisa, Denizli ve İzmir illeri), ardından Akdeniz (özellikle Mersin-Tarsus yöresi) ve Marmara (özellikle Tekirdağ ve Bursa-İznik yöresi) bölgelerinde; 1970 yılından itibaren 1311 sayılı kanun, 1990 yılından sonra "Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu" ve "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu" kaynaklı destekleme uygulamaları ile özellikle yeni kurulan bağlarda telli terbiye sistemleri hızla yaygınlaşmaktadır. Ege bölgesinin yukarıda sözü edilen üç önemli bağcı ilinde daha eski dönemlerde kurulmuş ve goble şekli verilmiş bağların tamamına yakını da, aynı dönemde değişik tipte telli sistemlere dönüştürülmüştür. Buna karşılık, çok önemli bağcılık potansiyeline sahip oldukları halde, ekonomik zorluklar nedeniyle son yıllarda kırsal alandan sürekli göç veren İç ve Güneydoğu Anadolu'da hala ayakta kalan ve büyük çoğunluğu yerli olan eski bağlarda goblenin yanısıra Serpene, Barhana, Herek, Çardak vb. geleneksel şekillere sıkça rastlanmaktadır. Bu bölgelerimizde, son yıllarda "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu"ndan sağlanan desteklerle kurulan bağların büyük bölümünde mo-

dern telli terbiye sistemleri oluşturulmaya çalışılmaktadır. Ancak bu sistemlerin oluşturulmasında yayım ve eğitim hizmetlerinin yetersizliğinden kaynaklanan önemli zorluklar yaşanmaktadır (Haydaroğlu ve Çelik 1999).

Bağcılıkta yüksek verim ve kalitenin garantisi bilinçli budamadır. Bu yüzden, bağlarda budama sırasında, iklim ve toprak yapısı, çeşidin budama isteği, ürünün değerlendirme şekli, anaç, terbiye sistemi ve omcanın gelişme durumu dikkate alınmalıdır (Çelik ve ark.1998). Modern bağcılık tekniğinin gereği olan uygulamaların nispeten rayına oturduğu Ege, Akdeniz ve Marmara bölgeleri ile geleneksel bağcılığın sürdürüldüğü yörelerimizde, budama sırasında yukarıdaki hususlara büyük ölçüde uyulmakla birlikte, modern bağcılık tekniği ile yeni tanışan İç ve Güneydoğu bölgelerinde şekil budamalarının yanısıra, ürün budamalarında da önemli hatalar ve eksiklikler söz konusudur. Bu konuda da yayım ve eğitim hizmetleri yetersizdir.

Sulama ve Gübreleme

Bağcılık açısından önemli bir potansiyele sahip olmayan Karadeniz bölgesi dışındaki tarım bölgelerinin aldığı yıllık toplam yağış 300-600 mm arasındadır. Bu bölgelerimizde sulama yapılmaksızın bağlardan ekonomik ölçüde ürün alınması mümkün olmakla birlikte, tane tutumu tamamlandıktan sonra yağış, sıcaklık ve ürünün değerlendirme şekline bağlı olarak, serin bölgelerde (Marmara, Ortakuzey, Ortagüney, Ortadoğu, Kuzeydoğu) 2-3; daha sıcak bölgelerde (Ege, Akdeniz, Güneydoğu) ise 3-4 kez sulama yapılması ile özellikle sofralık, bir ölçüde de kurutmalık bağlarda yaş ve kuru üzüm verimi ile sofralık üzümlerde kalitenin önemli ölçüde artırılması mümkündür. Ancak şaraplık üzüm bağlarında zorunlu olmadıkça sulama yapılmaması, ya da 1-2 sulama ile yetinilmesi önerilebilir. Yukarıda belirtilen yararlarından dolayı, Ege ve Akdeniz bölgeleri başta olmak üzere özellikle aşılı fidanlarla yeni kurulan bağlarda, fidanların tutması için sulamanın mutlak gerekli olduğu ilk yıldan sonra da sulamaya genellikle devam edilmektedir. Sulama suyunun kıt ve kritik düzeyde tuzluluğun söz konusu olduğu durumlarda, damla sulama yönteminin tercih edilmesi daha uygundur.

Bağlardan yüksek verim ve kalitede ürün alınabilmesi için omcaların ihtiyaç duyduğu besin maddelerinin eksiksiz ve dengeli olarak her yıl karşılanması gerekmektedir. Yapılan incelemeler, üzüm üreticilerinin, bağların gübrenmesi konusunda yeterince duyarlı davranmadıklarını; bu yüzden bağların çoğunluğunda yetersiz beslenmeden kaynaklanan gelişmede gerileme, verim ve kalite düşüklüğü belirtileri ile karşılaşıldığını göstermektedir. Bağ topraklarının büyük çoğunlukla alkali (pH: 7.5-8.0) yapıda ve organik madde kapsamının oldukça düşük (% 1'in altında) olması da bitki besleme sorunlarını arttıran bir diğer husustur. Daha ileri yetiştirme tekniği uygulayan Ege bölgesinde ise bağların ihtiyacını aşan dozlarda (özellikle azot) topraktan ve yapraktan gübreleme yapıldığı gözlenmektedir. Böylece bir yandan ürün maliyeti artarken, diğer yandan hem

omcaların fizyolojik dengeleri bozulmakta, hem de toprakta tuzlanmaya yol açılmaktadır.

Hastalık ve Zararlılarla Mücadele

Ülkemiz genelinde bağlarda zarar yapan hastalık ve zararlılar yönüyle bölgelere göre önemli farklılıklar söz konusu olmakla birlikte, hemen tüm bölgelerde sıkça görülen önemli hastalık ve zararlılar aşağıda verilmiştir (Çelik ve ark. 1998).

Önemli bağ hastalıkları: Külleme, Mildiyö, Gri küf, Ölü kol, Kav, Antraknoz, *Armillaria* (Mantari); Taç uru (Bağ kanseri), Bakteriyel yanıklık (İsilik marazı) (Bakteriyel); Fanleaf (Kısa boğum), Leafroll (Yaprak kıvrıkcılığı), Corky bark (Mantarimsı kabuk) (Virütik).

Önemli bağ zararlıları: Filoksera, Nematodlar (Kök ur nematodları ve Kamalı nematodlar), Salkım güvesi, Bağ uyuzu, Bağ pırali, Maymuncuk, Yaprak pireleri, Kırmızı örümcekler, Haziran böcekleri (Manas), Kuşlar ve Arılar.

Ülkemiz bağlarında, yukarıda sözü edilen hastalık ve zararlıların kontrolünde erken uyarı, entegre ve biyolojik mücadele sistemleri yaygın ve etkin hale getirilemediği için, ya yetersiz mücadeleden dolayı özellikle iklim koşullarının hastalık ve zararlıların gelişmesi için uygun, ancak kontrolü için elverişsiz olduğu yıl ve yörelerde önemli ürün ve gelişme kayıpları meydana gelmektedir. Ayrıca, aşırı ilaç kullanımı ve hatalı uygulamaların sonucu olarak hem önemli ekonomik kayıplar ortaya çıkmakta, hem de pestisitlerin ürün üzerindeki kalıntıları insan sağlığını tehdit etmekte, topraktaki kalıntıları ise çevre kirliliğine yol açmaktadır.

Örtü Altında Sofralık Üzüm Yetiştiriciliği

İç ve dış pazarlarda daha kolay ve daha yüksek fiyatlarla pazarlanabilen erkenci üzüm çeşitleri için en uygun ekoloji Akdeniz bölgesi sahil kuşağıdır. İçel ilinin Merkez ve Tarsus ilçeleri ise bu kuşak içinde ülkemizin en erkenci sofralık üzüm üretim alanı konumundadır. Bu yöreyi sırasıyla, doğu Akdeniz sahil kuşağında yer alan Adana ve Hatay illeri ile, batı Akdeniz sahil kuşağını temsil eden Antalya ili izlemektedir. Söz konusu ekolojilerde erkenci üzüm çeşitlerinde olgunlaşma Haziran ayının ilk yarısında başlamakta ve Temmuz ayı boyunca devam etmektedir. Bölgede olgunluğun, iç ve dış pazarlarda taze üzümün hemen hiç bulunmadığı Mayıs ayına çekilmesiyle, sofralık üzüm yetiştiriciliği çok daha karlı bir üretim dalına dönüşmektedir. Bu amaçla bölgede örtü altında sofralık üzüm yetiştiriciliğine yönelik denemelerden (Uzun ve Özbaş 1995, Ergenoğlu ve ark. 1999 a,b) olumlu sonuç alınması ile birlikte üreticilerin ilgisini çeken uygulama, öncelikle İçel ilinde olmak üzere tüm bölgede yayılma eğilimi göstermektedir. İçel ilinin Merkez ve Tarsus ilçeleri itibarıyla, örtü altı yetiştiriciliğinde tercih edilen çeşitler sırasıyla Yalova İncisi, Trakya İlkeren Perlette ve Cardinal'dir. Bu çeşitlerin ısıtmasız plastik örtü altına alınmaları ile açıkta yetiştir-

riciliğe göre 15-30 gün erkencilik sağlanmaktadır. Ekonomik değerlendirmeler, ürünün pazarlama sorununun olmadığını, ayrıca verimde sağlanan artış ile birlikte ürünün yüksek fiyatla alıcı bulması nedeniyle açıkta yetiştiriciliğe göre birim alandan sağlanan gelirin 4-5 kat daha fazla olduğunu göstermektedir (Anonim 1999 b). Ancak uygulamanın yeni olmasından dolayı, özellikle yetiştirme tekniği alanında karşılaşılan sorunların (dikim sıklığı, terbiye, budama, sulama, gübreleme, hastalık ve zararlıların kontrolü, kalitenin iyileştirilmesi vb.) çözümünde araştırma kuruluşlarına görev düşmektedir.

1.5. Destekleme ve Teşvik Uygulamaları

Cumhuriyet döneminde, bağcılığın geliştirilmesine yönelik en önemli uygulama, 14.07.1970 tarihinde yürürlüğe giren 1311 sayılı "Türkiye Bağcılığının Modernleştirilmesi ve Bağcılığımızın Kalkındırılması" hakkındaki kanundur. Bu kanunla tele alınmış modern bağ tesislerine T.C. Ziraat Bankası kaynaklı % 5 faizli kredi uygulaması, 80'li yılların ortalarına kadar özellikle Ege (Manisa) ve Akdeniz (İçel) bölgelerinde modern bağcılığa karşı ilgiyi arttırmıştır. Ancak bu dönemde hızla yükselen enflasyona paralel olarak kredi faizlerindeki artış gerekçe gösterilerek yasada öngörülen teşvikler askıya alınmıştır. Yasa, faiz oranındaki değişiklik önerisi ile TBMM'de yıllardır sıra bekledikten sonra herhangi bir yeni düzenleme yapılmadan iade edilmiştir. Bu uygulamanın fiilen sona erdirilmesinin ardından 1989 yılında sertifikalı asma fidanı üretimi, 1990 yılında 10 dekardan az olmamak üzere ve sertifikalı fidan kullanılması koşuluyla modern bağ tesisleri "Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu" kapsamına alınmışsa da, 1994 yılında sözkonusu fon uygulaması da yürürlükten kaldırılmıştır.

Günümüzde gerek sertifikalı asma fidanı üretim işletmelerinin, gerekse modern bağ işletmelerinin tesis ve işletme aşamalarındaki finansman ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak T.C. Ziraat Bankası'nca ilk üç yılı ödemesiz olmak üzere 9 yıl vadeli kredi uygulaması yürürlükte. Tesis projelerine, yatırım tutarının % 60'ı oranında kredi verilmektedir. Başlangıçta % 32 olan faiz oranları enflasyon oranlarına göre düzenlenmektedir (4.11.1999 itibarıyla % 65).

Son yıllarda modern bağ tesislerinin yaygınlaştırılmasına yönelik olarak, il özel idare müdürlükleri'nce "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu" kaynaklarından ülke çapında önemli destekler sağlanmaktadır.

Özel sektör fidancılığının geliştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla "Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu"nun 9.9.1992 tarih ve 92/6 sıra nolu tebliği ile başlatılan sertifikalı asma fidanı üretimine prim uygulaması da devam etmektedir (98/6 nolu tebliğe göre halen aşılı fidan için 50.000 TL., virüssüz fidan için 75.000 TL., aşısız Amerikan fidanı içinse 25.000 TL. prim uygulanmaktadır).

1.6. Ürünün Değerlendirilmesi

Dünyada üzüm, sofralık, şaraplık-şıralık ve kurutmalık olmak üzere başlıca üç grupta değerlendirilmektedir. Ülkemizde bu genel değerlendirme şekillerinin

yanısına, yörelerimize özgü geleneksel ürünler geliştirilmiştir. Pekmez, köfter, sucuk, bastık, tarhana, muska gibi adlarla tanınan ve bağcılık kültürü kadar eski olan bu ürünler, asırlardır olduğu gibi bugünde halkımızın çoğunluğu tarafından sevilerek tüketilmektedir. Özellikle son yıllarda doğal ürünlere olan talep çerçevesinde geleneksel ürünlere karşı ilginin daha da arttığını söylemek yanlış olmayacaktır. Ülkemiz yaş üzüm üretiminin yaklaşık olarak %40'ının kurutmalık (çekirdekli ve çekirdeksiz) %35'inin sofralık, %23'ünün geleneksel ürünler ve sirke, %2'sinin ise şaraplık olarak değerlendirildiği kabul edilmektedir.

1.6.1. İç tüketim

Üretim ve ihracat verilerinden yararlanarak yapılan değerlendirmelere göre, yıllık üretimin yaklaşık olarak % 85'i yurt içinde tüketilmektedir. Bu durum, Türkiye bağcılığının içe dönük bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Sektöre konu olan tüm değerlendirme şekillerinin toplamı olarak, kişi başına yıllık tüketim 45 kg dolaylarındadır.

1.6.2. Dış satım

Ülkemizin 1994-1998 yılları arasında üzüm ve mamulleri dış satımına ait değerler Çizelge 8'de verilmiştir.

Çizelge 8. Bağcılık sektörüne ait dış satım değerleri

		1994	1995	1996	1997	1998
Çekirdeksiz kuru üzüm	Miktar (Ton)	173.246	169.101	171.868	180.858	194.757
	Gelir (1000 \$)	176.189	189.933	188.322	206.229	213.664
Sofralık üzüm	Miktar (Ton)	26.548	25.228	28.410	33.403	54.000
	Gelir (1000 \$)	12.697	14.493	17.603	18.202	20.967
Şarap	Miktar (Ton)	2.872	2.973	3.487	9.287	4.808
	Gelir (1000 \$)	4.778	5.337	5.692	7.734	7.817
Üzüm suyu	Miktar (L)	50.872	64.432	111.359	91.710	1.195.368
	Gelir(1000 \$)	29	35	111	53	436

Dış satımda en önemli ürün, geleneksel ihraç ürünümüz niteliğindeki çekirdeksiz kuru üzümdür. 1998 yılı itibariyle, 194.757 ton olarak gerçekleşen ihracata karşılık 213.664.000 \$ gelir elde edilmiştir. Bu değer, bağcılık sektörüne ait toplam dış satım gelirin yaklaşık olarak %88.0'ini oluşturmaktadır. İncelenen 5 yıllık süre içerisinde, 1995 yılında görülen düşük orandaki azalma dışında, ihracatın yıldıan yıla arttığı görülmektedir.

Dünyanın önde gelen sofralık üzüm üreticisi ülkelerden biri olmamıza karşılık, dış satım, mevcut potansiyel ile karşılaştırılamayacak ölçüde düşüktür. Buna rağmen, ülkemiz yaş meyve ihracatının en önemli bölümünü sofralık üzüm ihracatımız oluşturmaktadır (%38). Çizelge 9'dan izlenebileceği gibi, son yıllarda sofralık üzüm dış satımında da artış olduğu görülmektedir. 1998 yılında 54.000 ton'luk ihracata karşılık 20.967.000 \$'lık gelir elde edilmiş olup, bu değer bağcılık sektörüne ait toplam gelirin %8.6'sını oluşturmaktadır. İhracatın çeşitler

düzeyindeki dağılımında %90.5'lik bir oran ile Sultani Çekirdeksiz hemen hemen tek çeşit olma özelliğini taşımaktadır. Kalan oldukça düşük oranı ise sırasıyla, isim detayları verilmeden "Diğer Sofralık Üzümler" sınıfında ihraç edilen üzümler (%6.8) ile, Cardinal (%1.6), Razakı (%0.7), Tarsus Beyazı (%0.2) ve Müşküle (%0.2) oluşturmaktadır (Çizelge 9).

Çizelge 9. Sofralık üzüm dış satımının çeşitlere göre dağılımı

	1996		1997		1998	
	Miktar(ton)	Gelir (\$)	Miktar(ton)	Gelir (\$)	Miktar(ton)	Gelir (\$)
Sultani Çekirdeksiz	23.933.904	15.449.697	28.800.337	16.154.285	49.287.660	18.974.897
Cardinal	1.131.016	497.771	644.818	312.487	699.295	337.331
Razakı	62.314	38.364	59.927	24.988	614.465	156.796
Tarsus beyazı	31.334	5.644	20.580	7.140	108.124	32.877
Müşküle	132.766	42.870	88.685	44.195	65.230	32.910
Diğer üzümler	3.118.829	1.569.097	3.788.200	1.658.794	3.197.892	1.432.497
TOPLAM	28.410.163	17.603.443	33.402.547	18.201.889	53.972.666	20.967.308

Şarap ihracatımız oldukça sembolik bir düzeydedir. 1998 yılında 4.808 ton dolayındaki ihracat karşılığında 7.817.000 \$ gelir elde edilmiştir. Üzüm ve maddelerine ait toplam ihracat içerisinde %3 oranında oldukça düşük bir paya sahiptir.

Son yıllarda ihracata konu olmaya başlayan bir diğer ürün üzüm suyudur. Halen oldukça düşük ve genel toplam içerisinde adeta ihmal edilebilir bir orana sahip olan (%0.2) üzüm suyu ihracatı, kanımızca gelişmeye oldukça açık bir alanı oluşturmaktadır.

1.7. İstihdam

Bağcılık yılın hemen her ayında yoğun iş gücü gerektiren tarımsal faaliyet alanlarından biridir. Ülkemizde tarım işletmelerinin %15'inin bağcılık alanında faaliyet gösterdiği kabul edilmekle birlikte, yarattığı istihdam oranı hakkında sağlıklı bir bilgiye ulaşılamamıştır. İşletmelerin genel yapısı değerlendirildiğinde, Ege, Akdeniz ve Marmara bölgelerinde pazara yönelik faaliyetin esas olduğu, buna karşılık diğer bölgelerde küçük aile işletmelerinin ağırlıklı, ancak bu yapı içerisinde de önemli bir gelir kaynağı olduğu kabul edilmektedir (Çetin ve Tipi 1998).

2. TALEP PROJEKSİYONU VE ÜRETİM HEDEFLERİ

2.1. Talep Projeksiyonu

IV. Teknik Kongre'de 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı gözönüne alınarak gerçekleştirilen sofralık üzüm dış satım projeksiyonu ile sofralık üzüm dışsatımında gerçekleşen değerler Çizelge 10'da verilmiştir.

Çizelge 10. Sofralık üzüm dışsatım projeksiyonu (Çelik ve ark. 1995) ve bu dönem içerisinde gerçekleşen sofralık üzüm dışsatım değerleri

Yıllar	Dışsatım Projeksiyonu (ton)	Gerçekleşen Dışsatım (ton)	(%)	Yıllar	Dışsatım Projeksiyonu (ton)	Gerçekleşen Dışsatım (ton)
1994	19.197	26.548	138	2000	23.007	----
1995	19.832	25.228	127	2001	23.642	----
1996	20.467	28.410	139	2002	24.277	----
1997	21.102	33.403	158	2003	24.912	----
1998	21.737	54.000	248	2004	25.547	----
1999	22.372	---	----	2005	26.182	----

IV. Teknik Kongre'de 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı gözönüne alınarak ve $Y=4592 + 635 \times \text{trend}$ denkleminde yararlanılarak gerçekleştirilen sofralık üzüm dış satım projeksiyonunda, % 36.4'lük bir artış öngörülerek gerçekleştirilen projeksiyon değerleri, bu dönem içerisinde gerçekleşen sofralık üzüm dışsatım değerleriyle karşılaştırıldığında, 1994-1998 yılları arasındaki gerçekleşme oranları 1994 için %138 , 1995 için %127, 1996 için % 139, 1997 için %158 ve 1998 için % 248 düzeyindedir.

Yine aynı çizelgede 2005 yılı sofralık üzüm dışsatımının 26.182 ton olarak gerçekleşeceği tahmin edilmiştir. 1998 yılında gerçekleşen değer ise 2005 yılında gerçekleşmesi beklenen değer iki katından daha fazladır. Bu olumlu gelişme, dünya pazarlarındaki rekabet koşullarına uyum sağlamak amacıyla ihracatçı firmalarımızın ambalaj ve muhafaza gibi pazarlama altyapısına daha fazla önem vermeleri, nakliye koşullarında iyileştirmeler, S.S.C.B.'nin dağılması ile oluşan Cumhuriyetler ve özellikle Rusya Federasyonu'na ihracat artışları ve ihracatı özendirici önlemlerden kaynaklanmaktadır.

IV. Teknik Kongre'de 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı gözönüne alınarak hesaplanan çekirdeksiz kuru üzüm dışsatım projeksiyonu ile gerçekleşen değerler ise Çizelge 11'de verilmiştir.

Çizelge 11. Çekirdeksiz kuru üzüm dışsatım projeksiyonu (Çelik ve ark. 1995) ile aynı yıllarda gerçekleşen çekirdeksiz kuru üzüm dışsatım değerleri

Yıllar	Dışsatım Projeksiyonu (ton)	Gerçekleşen Dışsatım (ton)	(%)	Yıllar	Dışsatım Projeksiyonu (ton)	Gerçekleşen Dışsatım Değeri (ton)
1994	120.529	173.246	144	2000	132.955	---
1995	122.600	169.701	138	2001	135.026	---
1996	124.671	171.768	138	2002	137.097	---
1997	136.742	180.858	132	2003	139.168	---
1998	128.813	194.757	151	2004	141.239	---
1999	130.884	---	---	2005	143.310	---

$Y=72896 + 2071 \times \text{trend}$ denkleminde yararlanılarak hesaplanan ve 12 yıllık (1994-2005) dönemde % 19.2'lik bir dışsatım artışını ifade eden çekirdeksiz kuru üzümde; aynı yıllarda gerçekleşen dışsatım değerleri, sırasıyla 173.246

(%144), 169.701 (%138), 171.868 (%138), 180.858 (%132) ve, 194,757 (%151) ton olarak gerçekleşmiştir. Aynı projeksiyona göre 2005 yılında 143.310 ton olarak beklenen çekirdeksiz kuru üzüm ihracat değeri, 1994 yılından itibaren aşılmıştır (Çizelge 11).

İşte tüm bu veriler göstermektedir ki sofralık üzüm dışsatımında olduğu gibi kuru üzüm dış satımında gerçekleşen artışlarda da ihracatçı firmalarımızın yeni pazarlar bulma, ambalajlama ve ürün kalitesinde iyileştirme gibi çabaları önemli rol oynamıştır.

Dolayısıyla, sofralık üzüm ve çekirdeksiz kuru üzüm dışsatımı için 20 yıllık projeksiyonların doğru olarak gerçekleşmesi pek olası görünmemektedir. Bu nedenle burada daha önce 6. Beş Yıllık Kalkınma Planında yapılan projeksiyonlarla mevcut durum karşılaştırılması ile yetinilmiştir. Bu yüzden, VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi içinde (1996-2000) yukarıda açıklanan nedenden dolayı ayrı bir projeksiyon yapılmamıştır.

IV. Teknik Kongre'de 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı gözönüne alınarak 1994-2005 yılları için yurtiçi talep (Çelik ve ark. 1995) ve dışsatım projeksiyonları dikkate alınarak gerçekleştirilen toplam talep projeksiyonu, Çizelge 12'de gösterilmiştir.

Çizelge 12. Toplam talep projeksiyonu

Yıllar	Toplam Projeksiyon (ton)	Gerçekleşen Üretim (ton)	(%)	Yıllar	Toplam Projeksiyon (ton)
1994	3.820.760	3.450.000	90	2000	4.230.561
1995	3.889.060	3.550.000	91	2001	4.298.861
1996	3.957.360	3.700.000	93	2002	4.367.161
1997	4.025.661	3.700.000	92	2003	4.435.461
1998	4.093.961	3.600.000	86	2004	4.563.761
1999	4.162.261	---	---	2005	4.572.061

Çizelge 12'deki değerlere ulaşan taleplerin karşılanabilmesi için 2000 yılında 4.230.561 ton, 2005 yılında ise 4.572.061 ton üzüm üretilmesi gerekmektedir.

Aynı yıllar içerisinde üretilen üzüm miktarı ise sırasıyla, 3.450.000 (%90), 3.550.000 (%91), 3.700.000 (%93), 3.700.000 (%92) ve 3.600.000 (%86) ton olarak gerçekleşmiştir. Buradan da, toplam talep projeksiyonu ile gerçekleşen değerlerin oldukça farklı olduğu görülmektedir.

IV. Teknik Kongre'de 12 yıl içinde (1994-2005) %19.7'lik bir üretim artışına gerek duyulduğu ifade edilerek; aynı dönemde birim alandan elde edilecek verimin 1999 yılında 750 kg/da, 2005 yılında ise 1000 kg/da düzeyine çıkarılması hedeflenmiş ve, bağ alanlarımızın 1998 yılında 569.000 hektara, 1999 yılında

555.000 hektara ve 2005 yılında da 457.000 hektara ineceği tahmin edilmiştir (Çizelge 13).

Çizelge 10., 11., 12. ve 13'ün incelenmesinden anlaşılacağı üzere gerek sofralık üzüm ve çekirdeksiz kurutulmuş üzüm dışsatımı için hesaplanan projeksiyonlar, gerekse yurtiçi talep projeksiyonu ve dışsatım projeksiyonları esas alınarak hesaplanan toplam talep projeksiyonu değerleri ile günümüze dek gerçekleşen değerler arasında oldukça önemli farklılıklar bulunduğu görülmektedir. Bu yüzden sofralık üzüm ve çekirdeksiz kuru üzüm dışsatım projeksiyonlarına benzer bir değerlendirme yapılarak, üzüm üretim hedefleri ile ilgili olarak Çelik ve ark. (1995) tarafından yapılan 2005 yılına kadar hesaplanan projeksiyon değerleri ile yetinilmiştir.

Çizelge 13. Üzüm üretim hedefleri (Çelik ve ark. 1995) ve mevcut durum

Yıllar	Üretim Hedefi* (ton)	Gerçekleşen Üretim(ton)	(%)	Verim (Kg/da)*	Bağ alanı* (ha)	Mevcut Bağ alanı(ha)	(%)
1994	3,820,760	3,450,000	90.3	6,300	606,000	567,000	93.6
1995	3,889,060	3,550,000	91.3	6,500	598,000	565,000	94.5
1996	3,957,360	3,700,000	93.5	6,750	586,000	560,000	95.6
1997	4,025,661	3,700,000	91.9	6,900	583,000	545,000	93.5
1998	4,093,961	3,600,000	87.9	7,200	569,000	541,000	95.1
1999	4,162,261	----	----	7,500	555,000	----	----
2000	4,230,561	----	----	7,800	542,000	----	----
2001	4,298,861	----	----	8,200	524,000	----	----
2002	4,367,161	----	----	8,600	508,000	----	----
2003	4,435,461	----	----	9,200	482,000	----	----
2004	4,563,761	----	----	9,600	475,000	----	----
2005	4,572,061	----	----	10,000	457,000	----	----

*Projeksiyon

Tüm bu veriler göstermektedir ki, özellikle dışsatım projeksiyonları ile yurtiçi talep ve toplam talep projeksiyonlarının gerçeği yansıtamamasının en önemli nedenleri; ülkemiz özel sektörünün girişimci yapısı, değişen şartlara adapte olma yeteneği, dünyadaki gelişmeleri takip etme becerisi, ambalajlama, muhafaza ve nakliye gibi pazarlama alt yapısındaki gelişmeler ve ihracatı özendirici uygulamalar olarak sıralanabilir.

3. TÜRKİYE BAĞCILIĞININ GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK ÖNERİLER

3.1. Genel Politika

a. Dünyanın bağcılık için en uygun iklim kuşağı üzerinde yer alan ülkemizin sahip olduğu potansiyelin daha iyi değerlendirilmesine yönelik olarak; öncelikle bölgeler ve çeşitler bazında bağ kadastrosu (mevcut bağ alanları ve üretim değerleri) çıkartılmalı; ülkemizin sofralık (erkenci, orta mevsim, geçci), kurutulmuş (çekirdeksiz ve çekirdekli), şaraplık (kırmızı ve beyaz, kalite ve sofr) ve şı-

ralık üzüm yetiştiricilik potansiyeli belirlenmeli; gerçekçi iç ve dış pazar etüdlerine dayalı 10'ar yıllık üretim planları hazırlanmalı ve bu planlama içinde toplu modern bağ tesislerine özel destek verilmelidir.

b. Ülkemizin sofralık üzüm dış pazarındaki şansının arttırılmasına yönelik olarak, çok erkenci, iri taneli ve çekirdeksiz ya da orta-geç mevsimde olgunlaşan iri taneli çekirdeksiz ve çok iri taneli çekirdekli yeni çeşitlerin elde edilmesine yönelik kombinasyon ıslahı çalışmalarına destek verilmelidir.

c. Özellikle Akdeniz sahil şeridinde örtü altında sofralık üzüm yetiştiriciliği ile ülke düzeyinde ekolojik (organik) bağıcılığın geliştirilmesi için çaba harcanmalıdır.

3.2. Fidan Üretimi

a. İlk aşamada araştırma kuruluşlarından başlayarak 2005 yılına kadar kamu sektörünün standart ve sertifikalı fidan üretiminden tümüyle çekilmesi sağlanmalı; kamu sektörü; bu alanda özel sektörün teşvik edilmesi, denetlenmesi ve bu sektöre baz materyal niteliğinde fidan ya da fidan üretim materyali sağlanması ile ilgili asli görevlerine yönelmelidir (Çelik ve ark.1995b). Bu geçiş sürecinde kamu kuruluşlarınca üretilen fidanlara, aşısız Amerikan asma fidanlarından başlanarak sertifika primi ödenmesi uygulamasına son verilmelidir.

b. Ülkemiz bağıcılığının geleceği açısından ciddi sorunların kaynağı durumdaki standart kategoride aşısız Amerikan asma fidanı üretiminin yanısıra, hiçbir şekilde yerli asma fidan üretimine izin verilmemelidir.

c. Günümüzde bir anlam taşımayan korumacılık anlayışıyla asma fidanı ihracatına getirilen sınırlamalar kaldırılmalı, buna karşılık özellikle virüssüz sertifika almamış fidan ya da fidan üretim materyali ithalatına sıkı denetim getirilmelidir.

d. Ülkemiz fidancılığında dönüm noktası olarak gördüğümüz sertifikasyon uygulamasını düzenleyen 308 sayılı "Tohumlukların Tescil, Kontrol ve Sertifikasyonu" hakkındaki kanuna göre hazırlanan tebliğin uygulamadaki etkinliğini ortadan kaldıran 6968 sayılı "Zirai Mücadele ve Karantina Kanunu"nun ilgili maddelerinin amir hükümleri kaldırılarak, sertifikasyon tebliği ile uyum sağlanmalıdır. Diğer yandan, sözkonusu tebliğde öngörülen kuralların eksiksiz olarak uygulanabilmesi için bu alanda görev yapacak yeni teknik elemanların yetiştirilmesine ve görevli elemanların çalışma koşullarının iyileştirilmesine önem verilmelidir.

e. Önümüzdeki 5 yıllık dönemde halen 1.5 milyon adet/yıl düzeyinde olan aşılı asma fidanı üretiminin, sertifika primi daha cazip hale getirilerek hiç değilse 5 milyon adet/yıl düzeyine çıkarılması amaçlanmalıdır.

3.3. Yetiştirme Tekniği

a. Anaç tercihinde bağ kurulacak yörelerin iklim ve toprak koşulları ile yetiştiricilik amacı (erkencilik, geçcilik vb.), sulama olanakları ve ürünün değerlendirme şekli; çeşit seçiminde ise yörenin ekolojik koşullarına uyum yeteneği ve pazar değeri öncelikle dikkate alınmalıdır.

b. Özellikle modern bağcılığa geçiş sürecinin yaşandığı Orta ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde telli terbiye sistemlerinin yaygınlaştırılması için özel destek programlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Diğer yandan, bu bölgelerimizde telli terbiye şekillerinin oluşturulmasına yönelik şekil budamaları ve oluşturulan şekiller üzerindeki ürün budamalarının tekniğine uygun yapılabilmesi için bu konudaki eğitim ve yayım çalışmalarına önem verilmektedir.

c. Özellikle sofralık üzüm yetiştiriciliğinde sulamanın verim ve ürün kalitesi üzerindeki olumlu etkileri bilindiğine göre birinci derecede sofralık bağlarda, ikinci derecede ise kurutmalık ve şaraplık bağlarda sulamaya uygun su kaynaklarının geliştirilmesi ve uygun sulama tekniklerini kullanarak sulamanın yaygınlaştırılmasına çalışılmalıdır. Sulama suyunun bol ve kritik düzeyde tuzlu olduğu durumlarda, fazla sulamadan ve yüzey sulama yöntemlerinden kaçınılmalıdır.

d. Ülkemiz bağlarında yetersiz ve dengesiz beslenme sorunlarının yaygın olduğu gerçeğinden hareketle, bağlardan optimum ürünle kaldırılan inorganik besin elementlerinin her yıl düzenli olarak karşılanması hedeflenmelidir. Bağ topraklarının genellikle alkali yapıda olduğu dikkate alınarak, asit yapılı gübreler (amonyum sülfat, potasyum sülfat gibi) tercih edilmelidir. Yine toprakta tuzlanmaya neden olduğundan, gereğinden fazla gübrelemeden ve klor içeren (KCl gibi) gübrelerden sakınılmalıdır.

e. Ülkemizin tüm bağ bölgelerinde önemli ürün ve kalite kayıplarına yol açan hastalık ve zararlılarla mücadelede, yoğun kimyasal kullanımını gerektiren klasik mücadele yöntemleri yerine, ekosistem içindeki dengeleri gözeterek entegre mücadele sistemleri yaygınlaştırılmalı ve bu sistem iç ve dış karantina önlemleri ve kültürel önlemlerle desteklenmelidir. Diğer yandan, tüm bölgelerimizde yaygın olan virüs hastalıkları ve serin bölgelerde önemli bir sorun olan Taç uru'na (Bağ kanseri) karşı alınabilecek tek önlem, yeni bağ tesisinde bu hastalık etmenlerinden arı, yani sağlıklı fidan kullanılmasıdır.

3.4. Destekleme ve Teşvik Uygulamaları

Ülkemizin özellikle Ortakuzey, Ortagüney, Ortadoğu, Güneydoğu ve Kuzeydoğu tarım bölgelerinde yaşayan tarım üreticilerinin hem besin, hem de geçim kaynağı olarak değer taşıyan bağcılık; aynı zamanda yeşil dokudan yoksun olan bu bölgelerimizde özellikle kıraç meyilli alanlarda erozyonla toprak kaybına karşı sigorta görevi üstlenmiştir. Bu nedenle bu bölgelerimizde bağcılığın, modern yetiştirme tekniğine uygun olarak kalkandırılması için devletçe sağlanan

destekler, geliştirilerek sürdürülmelidir. Bu bağlamda, faiz oranındaki değişiklik önerisi ile yıllardır TBMM gündeminde bekledikten sonra, bu konuda yeni bir yasa hazırlanması uygun bulunarak iade edilen ve günümüzde mevcut yasada öngörülen % 5'lik faiz oranı gerekçe gösterilerek uygulanmayan 1311 sayılı "Türkiye Bağcılığının Modernleştirilmesi ve Bağcılığımızın Kalkındırılması" hakkındaki yasanın yeniden yaşama geçirilmesi için ilgili kurum ve kuruluşlarca sonuç alıcı çaba harcanmalıdır.

3.4. Ürünün Değerlendirilmesi

Türkiye bağcılığının geliştirilmesi, herşeyden önce elde edilen ürünün taze ya da işlenmiş olarak iç ve dış pazarlarda iyi değerlendirilmesine bağlı olduğundan, üretim hedefleri, iç ve dış pazarlarda rekabet gücünü arttıracak şekilde plânlanmalıdır.

Çekirdeksiz kuru üzüm geleneksel ve önemli dış satım ürünlerimizden olup, her yıl üretimin yaklaşık %90'ı ihraç edilmektedir. Dış pazar açısından zaman zaman sıkıntı yaratan kalıntı ve temizlik sorunlarının çözümüne katkıda bulunmak üzere, yetiştiricilikte ekolojik tarım uygulamaları yaygınlaştırılmalı, kurutmada ise hijyen sağlanmalıdır.

Sofralık üzüm, ülkemizin yaş meyve üretim ve ihracatında en önemli grubu oluşturmakla birlikte, dış satım değerleri oldukça düşük düzeydedir. Bağcılığımızın geleneksel yapısı içinde sofralık üzüm üretiminin önemi dikkate alındığında, bu yöndeki potansiyelin değerlendirilebilmesi için dünya sofralık üzüm ticaretinde iyi tanınan çeşitler ile, dış satım şansı yüksek yerli çeşitlerin, dış pazarlarda tanıtımları yapıldıktan sonra yetiştiricilikleri özendirilmelidir.

İyi pazar ve daha yüksek kârlılık için, ürünün bol olduğu dönemin dışındaki boşlukların değerlendirilmesine önem verilmelidir. Bu konuda, Akdeniz sahil şeridi gibi uygun yörelerde örtüaltı yetiştiriciliği ile erkenci çeşitlerde olgunluğun daha da öne alınmasına yönelik potansiyel hem iç tüketime, hem de dış satıma yönelik olarak geliştirilmelidir. Aynı amaçla geçici sezonun değerlendirilmesi de önem kazanmaktadır. Halen ihracat şansı olan tek geçici çeşidimiz olma özelliğindeki Müşküle'nin, Bursa-İznik ekolojisindeki yetiştiricilik ve değerlendirme sorunları nedeniyle üretimi hızla azalmaktadır. Bu yüzden, diğer geçici ekolojilerimiz de mevcut ve potansiyel gen kaynakları ile birlikte değerlendirilerek, ürün sezonunu olabildiğince uzatmanın yolları aranmalıdır.

Sofralık üzümlerin ürün sezonu dışında da pazarlanabilme potansiyelini geliştirebilmek için muhafazaya uygun çeşit sayısının artırılması, muhafaza sırasında kalite kayıplarının önüne geçilerek muhafaza süresinin uzatılması, kontrollü atmosferde muhafaza olanaklarının artırılmasına çalışılmalıdır.

Türkiye'nin şarap dış pazarındaki payı çok düşüktür. AB'nin bağcılık açısından önemli ülkelerinde (Fransa, İtalya, İspanya, Portekiz, Yunanistan, Macaristan), üretimin çok büyük bir bölümünün (ortalama %85) şarap üretiminde

kullanıldığı dikkate alındığında, kısa bir süreç içerisinde şarap ihracatının artırılabilmesi mümkün görülmemektedir. Ancak bu konuda, ülkemizin turizm potansiyeli dikkate alınarak, kaliteli şaraplık çeşitlerle, gelişmiş şarap teknolojisi kullanılarak üretilen şarapların tanıtımına önem verilmelidir. Başta Kalecik karası olmak üzere, özellikle kaliteli şaraplara karşı olan talepte son yıllarda önemli artışlar gözlenmektedir. İç pazar dinamiğinin devamlılığını sağlamak üzere kaliteli şarap ve bunun yanısıra üzüm suyu üretimi çeşitlendirilerek, bu ürünlerin tüketimleri cazip hale getirilmelidir.

Yaprak salamurası, sirke ve üzüm şirasından üretilen geleneksel ürünler gerek iç pazarda, gerekse yurt dışında yaşayan vatandaşlarımız dikkate alındığında, dış pazarda değerlendirilme şansları oldukça yüksek ürünlerdir. İyi bir tanıtım ile bu ürünlerin dış pazarlardaki şansı daha da artırılabilir.

İç ve dış pazarlara konu olan tüm bağcılık ürünlerinde ambalaj tipi ve materyallerinin AB Ambalaj Atıkları Direktiflerine uygun ve orijinal nitelikte olması sağlanmalıdır. Ürünlerin muhafaza ve nakliyesi ile ilgili alt yapı geliştirilmelidir. Gıda sanayine konu olan tüm ürünler için kaliteli üretim yapılmasını sağlayacak ileri teknoloji olanaklarından yararlanılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Ağaoğlu,Y.S. ve Ergül,A. 1999 a. Amasya üzüm çeşidi ekotiplerinin RAPD markörler ile genetik tanımlanmaları. Türkiye III. Ulusal Bahçe Bitkileri Kongresi Bildirileri: 369-372, 14-17 Eylül 1999, Kızılcahamam/Ankara.
- Ağaoğlu,Y.S. ve Ergül,A. 1999 b. Identification of some Turkish table grape cultivars (*Vitis vinifera* L) by Random Amplified Polymorphic DNA (RAPD). 6. Symposium Ergebnisse deutsch-türkischer Agrarforschung, 27.09-02.10.1999, ander Justus-Liebig-Universität Gießen.
- Ağaoğlu,Y.S., Söylemezoğlu,G., Marasalı,B., Çalışkan,M., Ergül,A. ve Türkben,C. 1998. Bazı yerli ve yabancı kökenli üzüm çeşitlerinin poliakrilamid jel elektroforez tekniği ile tane kökenli izoenzimlerden yararlanılarak ayrımları. 4.Bağcılık Sempozyumu Bildirileri:145-151, 20-23 Ekim 1998, Yalova.
- Anonim 1990. Standart Üzüm Çeşitleri Kataloğu. T.C. Tarım Orman ve Köyşleri Bakanlığı, Proje ve Uyg. Gn. Md.lüğü Yayın Dairesi Bşk., Mesleki Yayınlar, seri 15, 91 s.
- Anonim. 1999a. FAOSTAT internet verileri.
- Anonim. 1999 b. Örtüaltı bağcılık. T.C. Ziraat Bankası, Proje Değerlendirme Müdürlüğü. Yayın no: 40, 19 s.

- Çelik, H., Barış, C., Gökçay, E., Kara, Z., Özışık, S., Ecevit, F., Söylemezoğlu, G., Turan, A., Gürsöz, S. 1995. Bağcılıkta Tüketim Projeksiyonları ve Üretim Hedefleri. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, IV. Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi Bildirileri II. Cilt: 675-695, 9-13 Ocak 1995, Ankara.
- Çelik, H., Çelik, M., Kadioğlu, R., Çelik, S., Kocamaz, E., Yalçın, R. ve Özkaya, M.T. 1995. Türkiye'de Meyve ve Asma Fidanı Kullanımı ve Üretimi. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, IV. Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi Bildirileri II.Cilt: 941-964, 9-13 Ocak 1995, Ankara.
- Çelik,H., Ağaoğlu,Y.S., Fidan,Y., Marasalı,B. ve Söylemezoğlu,G. 1998. Genel Bağcılık. Sunfidan A.Ş. Mesleki Kitaplar Serisi:1, 253 s, Ankara.
- Çetin, B. ve Tipi,T. 1998. Türkiye bağcılığındaki gelişmeler. 4. Bağcılık Sempozyumu Bildirileri:171-175, 20-23 Ekim 1998, Yalova.
- Ergül,A. ve Ağaoğlu,Y.S. 1995. Bazı şaraplık üzüm çeşitlerinde tozlayıcı çeşitlerin döl verimi üzerine etkileri. Türkiye II. Ulusal Bahçe Bitkileri Kongresi. Bildirileri: 369-372, 3-6 Ekim 1995, Adana.
- Ergenoğlu, F., Tangolar,S., Orhan, E., Gök,S., ve Büyüктаş, N. 1999a. Bazı sofralık üzüm çeşitlerinin farklı zamanlarda plastik örtü altına alınmasının verim ve kalite üzerine etkileri. TÜBİTAK-Türk Tarım ve Ormancılık Dergisi, 23 (Ek sayı 4): 899-908.
- Ergenoğlu,F., Tangolar,S. ve Gök,S., 1999 b. Perlette ve Uslu üzüm çeşitlerinin Adana ekolojisinde plastik örtü altında yetiştirilmesi. Türkiye III. Ulusal Bahçe Bitkileri Kongresi Bildirileri: 999-1003, 14-17 Eylül 199, Kızılcahamam/Ankara.
- Gürnil,K.,Usta,K.,Özer,C. ve Kebeli,N. 1988. Bazı üzüm çeşitleri arasında melezleme yoluyla çekirdeksiz erkenci ve son turfanda sofralık üzüm çeşitlerinin elde edilmesi. 4.Bağcılık Sempozyumu Bildirileri:87-90, 20-23 Ekim 1998, Yalova.
- Haydaroğlu, A. ve Çelik,H. 1999. Ankara, Kırıkkale ve Kırşehir İllerinde Modern Bağcılık ile İlgili Gelişmeler. Türkiye III. Ulusal Bahçe Bitkileri Konresi Bildirileri: 988-992, 14-17 Eylül 1999, Kızılcahamam / Ankara .
- Kader,S., Yılmaz,N., Öztürk,H. ve Iğın,C. 1998. Osmanca üzüm çeşidinde klon seleksiyonu çalışmaları. 4.Bağcılık Sempozyumu Bildirileri:91-96, 20-23 Ekim 1998, Yalova.
- Özer,C., Gürnil,K., Usta,K.ve Barış,C. 1998. Melezleme yolu ile külleme ve mildiyö hastalıklarına dayanıklı ve standart özelliklere sahip yeni üzüm çeşitlerinin elde edilmesi. 4.Bağcılık Sempozyumu Bildirileri:299-304, 20-23 Ekim 1998, Yalova.

- Özişik,S., Gürnil,K.,Usta,K. ve Bayraktar,H.1998. Yapıncak, Semillon, Gamay, Papaz karası, Clairette, Hafızali ve Hamburg Misketi üzüm çeşitlerinde klon seleksiyonu çalışmaları. 4.Bağcılık Sempozyumu Bildirileri:187-192, 20-23 Ekim 1998, Yalova.
- Öztürk,H., Iğın,C., Kader,S. ve Yılmaz,N. 1998. Razakı üzüm çeşidinde klon seleksiyonu. 4.Bağcılık Sempozyumu Bildirileri:82-86, 20-23 Ekim 1998, Yalova.
- Polat,İ., Göçmen, M. ve Uzun,İ. 1998. Bazı melez üzüm çeşitlerinin DNA parmak izlerinin belirlenmesi. 4.Bağcılık Sempozyumu, Bildiriler: 132-137, 20-23 Ekim 1998, Yalova.
- Söylemezoğlu,G., Ağaoğlu,Y.S., Marasalı,B., Ergül,A., Çalışkan,M ve Türkben,C. 1998. Üzüm çeşitlerinin yaprak kökenli kateşol oksidaz (Co), peroksidaz (Per) ve esteraz (Est) izoenzimlerinden yararlanılarak tanımlanmaları. 4.Bağcılık Sempozyumu Bildirileri:138-144, 20-23 Ekim 1998, Yalova.
- Uslu,İ. ve Samancı,H. 1998 a. Beyaz Çavuş ve Hamburg Misketi üzüm çeşitlerinde klon seleksiyonu. 4. Bağcılık Sempozyumu, Bildiriler:76-81, 20-23 Ekim 1998, Yalova.
- Uslu,İ. ve Samancı,H. 1998 b. Melezleme ile yeni sofralık üzüm çeşitlerinin elde edilmesi. 4.Bağcılık Sempozyumu Bildirileri:17-23, 20-23 Ekim 1998, Yalova.
- Uzun,H.İ. ve Özbaş,Ö. 1995. Antalya koşullarında erkencilik sağlamak amacıyla Perlette ve Cardinal üzüm çeşitlerinin plastik örtü altında yetiştirilmesi üzerinde araştırmalar. Türkiye II. Ulusal Bahçe Bitkileri Kongresi Bildirileri, Cilt II: 452-457, 3-6 Ekim 1995, Adana.
- Yılmaz, N., İlhan, İ. ve Samancı,H. 1998. Manisa yöresinin önemli kurutmalık Yuvarlak Çekirdeksiz popülasyonunda seleksiyon ıslahı çalışmaları. 4.Bağcılık Sempozyumu Bildirileri:24-28, 20-23 Ekim 1998, Yalova.